

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Διπλωματική Εργασία

ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ ΚΑΙ ΙΣΡΑΗΛΙΝΕΣ ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ: ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΕΚΤΟΠΙΣΜΑ ΔΥΟ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Λουκάς Λουκά

**ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΜΑΪΟΣ 2021

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

Εθνική Φρουρά και Ισραηλινές Αμυντικές Δυνάμεις:
Πολιτικό και Διπλωματικό Εκτόπισμα δύο Εθνικών Ενόπλων Δυνάμεων

Λουκάς Λουκά

Επιβλέποντες Καθηγητές

Αναπλ. Καθηγητής Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος

ΕΕΠ Δρ. Κοκτσίδης Παύλος

Η Διπλωματική Εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων
απόκτησης του μεταπτυχιακού Διεθνών Σχέσεων του Τμήματος Κοινωνικών
και Πολιτικών Επιστημών

Μάιος 2021

Περίληψη

Η εργασία αποτελεί μια συγκριτική κατ' αρχήν μελέτη μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων της Κύπρου και του Ισραήλ. Συγκεκριμένα επιχειρεί να καλύψει απλούς και πρακτικούς τρόπους με τους οποίους οι ένοπλες δυνάμεις των IDF αποκτούν εκτόπισμα στη διπλωματία, την εσωτερική και εξωτερική πολιτική του κράτους του Ισραήλ. Παράλληλα, αναπτύσσω τους ίδιους τρόπους προσαρμοσμένους στα δεδομένα της Κύπρου και της ΕΦ, η οποία οφείλει να παραδειγματιστεί από τις IDF για να ενισχύσει την παρουσία της σε αυτούς τους τομείς. Αντικείμενα της διπλωματίας και της πολιτικής, όπως η στρατιωτική, αμυντική, δημόσια και ψηφιακή διπλωματία, η ήπια ισχύς και η ταυτότητα, αποτελούν τη βάση της εργασίας. Συμπεραίνεται ότι με μικρά κόστη, σε σύντομο χρονικό διάστημα, και με διαδικασίες και θεσμούς που έπρεπε να έχουν ήδη εφαρμογή, η Κύπρος μπορεί να αξιοποιήσει στο μέγιστο την ΕΦ για να ενισχύσει τα προαναφερόμενα αντικείμενα, τόσο από στρατιωτικής πλευράς, όσο και από πολιτικής.

Περιεχόμενα

	σελ.
Πρόλογος	1-2
Κεφάλαιο 1^ο	
1.1. Στρατιωτική Διπλωματία	3-5
1.2. Αμυντική Διπλωματία και Σκληρή Ισχύς	5-9
1.2.1. Στρατηγικές Συμμαχίες	9-11
1.2.2. Niche Diplomacy (Εξειδικευμένη Διπλωματία)	12-13
1.3. Διπλωματία των Όπλων	13-15
Κεφάλαιο 2^ο	
2.1. Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας	16-19
2.2. Ήπια Ισχύς και Δημόσια Διπλωματία	19-20
2.2.1. “Hasbara”	20-22
2.2.2. Ψηφιακή Διπλωματία	22-25
2.2.3. Στρατιωτικοί Νομικοί Σύμβουλοι Διεθνών Θεμάτων	25-26
Κεφάλαιο 3^ο	
3.1. Ταυτότητα και Φρόνημα	27-30
3.2. Εκστρατεία Ενημέρωσης των Πολιτών και Προβολή της ΕΦ	31-32
3.3. Στρατιωτικό Προσωπικό	32-35
Επίλογος	36-37
Βιβλιογραφία	38-40

Πρόλογος

Οι τελευταίες εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο προκάλεσαν την σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ Ισραήλ και Κύπρου, δύο κρατών που προσπαθούν να καταστούν πυλώνες σταθερότητας στην περιοχή. Ωστόσο, εύκολα διακρίνει κανείς σημαντικές διαφορές μεταξύ τους ως προς την άσκηση εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Οι ένοπλες δυνάμεις δεν θα μπορούσαν να μην είναι ισχυρός παράγοντας αυτών των πολιτικών, κυρίως λόγω των ιδιαίτερων πολιτικών συνθηκών που επικρατούν στα δύο αυτά κράτη. Πρέπει να παραδεχτούμε δυστυχώς, ότι σχεδόν ουδεμία σύγκριση υφίσταται μεταξύ Ισραηλινών Αμυντικών Δυνάμεων (IDF) και Εθνικής Φρουράς (ΕΦ). Τη στιγμή που οι IDF αποτελούν πηγή ασφάλειας για τους πολίτες του Ισραήλ και ασκούν ισχυρή επιρροή εντός και εκτός της χώρας τους, η δική μας ΕΦ βρίσκεται σε μια σχετική αφάνεια, έχοντας καταντήσει, φαινομενικά τουλάχιστον, μια μακρόχρονη «αγγαρεία» για τους πολιτικούς αλλά και για τους στρατευμένους πολίτες.

Να τονιστεί όμως ότι το Ισραήλ, και ιδιαίτερα οι Ισραηλινοί πολιτικοί, δεν είναι απαραίτητο να εκθειάζονται. Αντιθέτως, μέσα από την έρευνα μου διαπίστωσα μια γενική λαϊκή αντίληψη για μεγάλη διάβρωση και διαφθορά στις τάξεις των πολιτικών του Ισραήλ. Επίσης, τα κοινωνικά προβλήματα και οι ιδιαιτερότητες δεν λείπουν. Εντούτοις, διαπιστώνει κανείς τον καθοριστικό ρόλο των IDF ως αποκούμπι του λαού σε όλους τους τομείς. Εκεί υπάρχει εμπιστοσύνη και συνεχής προσπάθεια βελτίωσης. Και γι' αυτό το λόγο παραδοσιακά, οι τυχόν αποτυχίες των IDF σε επιχειρήσεις επηρέαζαν εκθετικά την απογοήτευση του λαού, που μετεξελισσόταν σε απογοήτευση για τους πολιτικούς και τις αποφάσεις τους.

Η αναζήτηση των στοιχείων που βελτιώνουν το διπλωματικό και πολιτικό εκτόπισμα των IDF και ΕΦ αποτελεί αντικείμενο που έχει τύχει σχετικά ρηχής διερεύνησης μέχρι σήμερα. Έχουν φυσικά υπάρξει επί μέρους ανεξάρτητες μελέτες για τις δύο ένοπλες δυνάμεις και την πολιτική και διπλωματική ισχύ που κατέχουν, με τη βιβλιογραφία φυσικά να είναι ιδιαίτερα πλούσια ως προς τις IDF και εξαιρετικά μικρή για την ΕΦ. Προβάλλοντας το συγκριτικό παράδειγμα των Ισραηλινών Ενόπλων δυνάμεων, ως μέτρο αξιολόγησης, η έρευνα μου αποσκοπεί στην διερεύνηση και εισήγηση εφικτών και αποτελεσματικών μέτρων και δράσεων για την βελτίωση του διπλωματικού προφίλ της Κυπριακής Εθνοφρουράς. Θεωρώ ότι μια σοβαρή και σε βάθος προσέγγιση στις αναφερόμενες προτάσεις της εργασίας, μπορεί να οδηγήσει στην εν γένει βελτίωση του συστήματος λειτουργίας των αμυντικών φορέων της Κύπρου, με τελικό αποτέλεσμα την δημιουργία μιας διαφορετικής «εικόνας» για την ΕΦ, πλησιέστερη στην εικόνα που έχουν ο λαός του Ισραήλ αλλά και η διεθνής κοινότητα για τις IDF.

Διαχρονικά, και όπως αναφέρεται στο μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας, τα κράτη οφείλουν την ισχύ τους σε τρεις βασικούς παράγοντες: την οικονομία, τη στρατιωτική ισχύ και τη διπλωματία. Η σημαντικότητα της βελτίωσης της πολιτικής και διπλωματικής ισχύος των ενόπλων δυνάμεων προκύπτει από αυτό ακριβώς το γεγονός. Οι αλλαγές στους αμυντικούς θεσμούς μπορούν να διαμορφώσουν το πολιτικό και διπλωματικό σκηνικό εντός και εκτός του κράτους, πόσο μάλλον σε ένα κράτος που βασίζει την επιβίωση του σε αυτούς.

Οι Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν, έμμεσα ή άμεσα, τομείς όπως η δημόσια διπλωματία, η ήπια ισχύς, η σκληρή ισχύς, η στρατιωτική διπλωματία, η αμυντική διπλωματία και η ταυτότητα ως εργαλείο ενίσχυσης του ανθρώπινου κεφαλαίου. Για τις ανάγκες της εργασίας, οι προαναφερθείσες διαστάσεις (μαζί με κάποιες άλλες όχι απόλυτα συνυφασμένες με τις ένοπλες δυνάμεις) θα οργανωθούν σε τρία γενικότερα κεφάλαια, επί των οποίων θα γίνουν επί μέρους αναλύσεις, συγκρίσεις μεταξύ IDF και ΕΦ (ως προς το αντικείμενο) και θα εξαχθούν συμπεράσματα. Ο διαχωρισμός έγινε με βάση το βαθμό στον οποίο τα εν λόγω αντικείμενα και οι δράσεις προς βελτίωση τους είναι παρεμφερή ή απαιτούν δράσεις «πακέτο» που επηρεάζουν παράλληλα διάφορους τομείς της διπλωματίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθώ σε θέματα που άπτονται σχεδόν αποκλειστικά των αμυντικών φορέων του κράτους, στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναφερθώ σε πιο «θεωρητικά» αντικείμενα που ωστόσο έχουν μεγάλο βάρος στην άσκηση διπλωματίας και πολιτικής, και τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφερθώ σε αντικείμενα που αφορούν κυρίως τους πολίτες του κράτους, στρατευμένους και μη.

Έχοντας ως στόχο το θέμα να παραμείνει εντός του αντικειμένου των Πολιτικών Επιστημών και Διεθνών Σχέσεων, και προκειμένου η εργασία να μην καταλήξει ως άλλη μια ανάλυση στρατιωτικών δυνατοτήτων, θα αποφύγω οποιαδήποτε αναφορά σε επιχειρησιακή σχεδίαση και στο ιστορικό των δύο ενόπλων δυνάμεων. Επίσης, θα πορευθώ χωρίς αναφορές στο Παλαιστινιακό, ένα ευαίσθητο θέμα για το οποίο οι IDF, είτε δικαίως είτε αδικώς, δέχονται επικρίσεις. Θα αναφερθώ φυσικά, μερικώς, στο ζήτημα του «Κυπριακού» σε συσχέτιση με την Εθνική Φρουρά αφού αποτελεί καθοριστικό παράγοντα σε κάθε πτυχή της Κυπριακής κοινωνίας.

Κεφάλαιο 1

Το πρώτο κεφάλαιο φέρει ξεκάθαρα στρατιωτικό μανδύα και αφορά αποκλειστικά στον τρόπο διαχείρισης ή λειτουργίας των ενόπλων δυνάμεων (ΕΔ) και λοιπών αμυντικών φορέων του κράτους. Στις πολιτικές επιστήμες, οι βασικότεροι όροι που εμπεριέχουν τις ΕΔ, όπως η *στρατιωτική διπλωματία*, η *αμυντική διπλωματία*, η *σκληρή ισχύς* και η *διπλωματία των όπλων*, θα αναφερθούν στη συνέχεια του κεφαλαίου. Θα εστιάσω ωστόσο στην αμυντική διπλωματία η οποία εμπεριέχει ή επηρεάζεται άμεσα από όλους τους άλλους παράγοντες που θα αναφερθούν ως υποκεφάλαια της.

1.1. Στρατιωτική διπλωματία

Ως προς τη στρατιωτική διπλωματία δεν υπάρχει κανένας διεθνώς αποδεκτός ορισμός. Μπορούμε όμως να την ορίσουμε ως την προσπάθεια διατήρησης της ασφάλειας και ειρήνης με την εφαρμογή όλων των διαθέσιμων στρατιωτικών μέσων και εγκαταστάσεων, με μη-βίαιους τρόπους. Εννοείται ότι «στρατιωτική διπλωματία» υφίσταται μόνο σε ειρηνική περίοδο και αποτελεί εργαλείο διατήρησής της. (Cottley & Forster, 2004, σελ. 6; Constantinou M., Kerr, & Sharp, 2016, σελ. 592)

Γενικότερα, η λειτουργία της αφορά τις εργασίες των ακόλουθων άμυνας, δηλαδή των αντιπροσώπων των ΕΔ μιας χώρας σε μία άλλη, τους στρατιωτικούς σε ειρηνευτικές αποστολές και τις εκπαιδευτικές στρατιωτικές συνεργασίες. Για να αντιληφθούμε πλήρως τη λειτουργία της, αρκεί να γνωρίζουμε τα τρία βασικά χαρακτηριστικά της στρατιωτικής διπλωματίας (Pajtinka, 2016, p. 184):

- 1) Οι δρώντες υπάγονται αποκλειστικά στο Υπουργείο Άμυνας μιας χώρας.
- 2) Οι επιδιώξεις της είναι οι αντικειμενικοί στόχοι της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.
- 3) Η φύση των δραστηριοτήτων της δεν περιλαμβάνει χρήση στρατιωτικών δυνάμεων, αλλά διπλωματικών εργαλείων και μεθόδων.

Ούτε η στρατιωτική, ούτε η αμυντική διπλωματία (στην οποία θα αναφερθώ αργότερα) πρέπει να συγχέονται με τη «διπλωματία των κανονιοφόρων» (gunboat diplomacy) ή τον «πειθαναγκασμό» (coercive diplomacy) γιατί ενώ τα δύο πρώτα χαρακτηριστικά (δρώντες, στόχοι) είναι κοινά, διαφέρουν στο τρίτο (μεθόδοι). Όσον αφορά το γενικότερο πλαίσιο των μεθόδων άσκησης στρατιωτικής διπλωματίας, ο Αυστραλός ακαδημαϊκός Michael Wesley αναφέρει τους εξής έξι πρακτικούς τρόπους άσκησης της (Wesley, 2011):

- 1) Κτίσιμο διαλειτουργικότητας και ικανοτήτων ανάμεσα σε συμμάχους και συνεργάτες.
- 2) Δημιουργία στρατηγικού βάθους στην περιφέρεια του άλλου κράτους.
- 3) Άσκηση επιρροής σε χώρες όπου ο στρατός είναι παράγοντας κλειδί.
- 4) Κατανόηση της κουλτούρας στρατηγικής άλλων κρατών.
- 5) Δημιουργία διμερών σχέσεων, ανθεκτικών σε κρίσεις, με την εγκαθίδρυση διμερών δικτύων και ενισχύοντας την αμοιβαία κατανόηση.

- 6) Διαμόρφωση των δυνατοτήτων άλλων κρατών ώστε οι ένοπλες δυνάμεις τους να μπορούν να συνεισφέρουν σε κοινές αποστολές.

Έχοντας υπόψη την προσέγγιση του Ισραήλ στην Κύπρο τα τελευταία χρόνια, βλέπουμε ότι οι IDF τηρούν σχεδόν κατά γράμμα τα πιο πάνω σημεία. Είναι όμως σημαντικό να σημειωθεί ότι το Ισραήλ είναι από τις ελάχιστες χώρες που, έστω και θεωρητικά, δεν αναμένουν καμία στρατιωτική ενίσχυση από ξένα κράτη σε περίοδο επιχειρήσεων. Όλη η φιλοσοφία τους βασίζεται στο γεγονός ότι είναι μόνοι και πρέπει να πετύχουν μόνοι (Eisenkot & Siboni, 2019, p. vi). Δεν πρόκειται να ελπίζουν σε στήριξη με πραγματική παρουσία στρατευμάτων από ΟΗΕ, NATO, ΕΕ ή οποιαδήποτε σύμμαχο χώρα. Ως εκ τούτου, μέχρι πρόσφατα η στρατιωτική διπλωματία τους περιοριζόταν στις μόνιμες και πάντα ζωτικής σημασίας επαφές με τις ΗΠΑ.

Ως εκ τούτου, τα τελευταία χρόνια γίνεται, εκ μέρους του Ισραήλ, μια προσπάθεια δημιουργίας δεσμών και στρατιωτικής συνεργασίας με κράτη της νοτιοανατολικής Μεσογείου και αραβικές χώρες. Αυτό συμβαίνει στα πλαίσια της στρατηγικής εμβάθυνσης, προώθησης των ενεργειακών κοιτασμάτων της Μεσογείου αλλά της ανάγκης για σταδιακή εξομάλυνση των αραβοϊσραηλινών σχέσεων. Είναι από μόνο του, εξαιρετικό το γεγονός ότι πλέον βλέπουμε τις IDF να συνεκπαιδεύονται με ένοπλες δυνάμεις αραβικών κρατών. Συγκεκριμένα, κατά τη διεξαγωγή της πολυεθνικής άσκησης «ΗΝΙΟΧΟΣ 2021» (19-23 Απριλίου 2021) στην Αεροπορική Βάση Ανδραβίδας, συμμετείχαν, μεταξύ άλλων, το Ισραήλ και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, τμήματα των οποίων ασκήθηκαν μαζί για πρώτη φορά.

Από τη μεριά της, η Κύπρος δυστυχώς δεν έχει το εκτόπισμα ή τις δυνατότητες να ασκήσει στρατιωτική διπλωματία σε μεγάλο βαθμό. Αντίθετα, περιφερειακές και παγκόσμιες δυνάμεις (Ισραήλ, Γαλλία, ΗΠΑ) έχουν σε πλήρη δράση τη στρατιωτική τους διπλωματία στην Κύπρο με: συνεχείς επαφές στρατιωτικών αντιπροσώπων με την ηγεσία του ΓΕΕΦ, στρατιωτικούς ακόλουθους στις πρεσβείες τους, αποδέσμευση θέσεων για εκπαίδευση προσωπικού της ΕΦ στις χώρες αυτές, προώθηση των δικών τους οπλικών συστημάτων και στρατηγική αξιοποίηση λιμένων και αεροδρομίων του νησιού. Η Κύπρος όπως είναι φυσικό, αποδέχεται τις παραπάνω ενέργειες προσπαθώντας να απομυζήσει όσα περισσότερα γίνεται όπως: εξασφάλιση διπλωματικής στήριξης, αρτιότερη εκπαίδευση του προσωπικού της ΕΦ, εξασφάλιση σύγχρονου οπλισμού και διεθνή προβολή του αγώνα της για οικονομική εκμετάλλευση της ΑΟΖ της αλλά και ενάντια στη συνεχιζόμενη τουρκική κατοχή. Εξαιρετικά θετικό είναι το γεγονός ότι βλέπουμε μια ενεργοποίηση της στρατιωτικής διπλωματίας και αύξηση στην εξωστρέφεια της ΕΦ τα τελευταία χρόνια. Αυτή η εξωστρέφεια μπορεί επίσης να μετατραπεί σε πολιτικό εργαλείο για την έμμεση προβολή των ζητημάτων της Κύπρου που προαναφέρθηκαν.

Ένας άλλος τρόπος άσκησης στρατιωτικής διπλωματίας, είναι οι συμμετοχές σε ειρηνευτικές αποστολές, έστω και με συμβολικό αριθμό προσωπικού. Αν και το Ισραήλ δεν αποτελεί παράδειγμα σε αυτό τον τομέα, είναι ένας τρόπος να αναπληρωθεί το κενό που δημιουργεί η μικρή ισχύς της Κύπρου ως προς τη προώθηση της εξωτερικής της πολιτικής μέσω του στρατού. Η απλή και μόνο αναγραφή του ονόματος της Κυπριακή Δημοκρατία και η προβολή της σημαίας της σε αριθμό αποστολών στο εξωτερικό μέσω του ΟΗΕ ή της Ε.Ε., επιδεικνύει τους προβληματισμούς της χώρας μας για τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια. Δείχνει ότι, ακόμα και αν δεν έχει τις δυνατότητες να συμβάλει σημαντικά, εξακολουθεί να νιώθει τη δέσμευση όπως συμβάλει με κάθε δυνατό τρόπο. Ιδανικά, η ΕΦ θα μπορούσε να εμπλέκεται εντονότερα, και όχι με συμβολική συμμετοχή ενός μόνο στελέχους (όπως γίνεται μέχρι

σήμερα), σε ειρηνευτικές αποστολές που παρομοιάζουν με την ιδιαιτερότητα του Κυπριακού προβλήματος.

Αν και φαινομενικά η άσκηση στρατιωτικής διπλωματίας είναι κοστοβόρα, τα βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα αποτελέσματα αξίζουν τη θυσία. Απώτερος σκοπός μας είναι η αδιάκοπη προβολή της Κυπριακής Δημοκρατίας (με επίδειξη σημαίας από την ΕΦ) ως τη νόμιμη αρχή σε ολόκληρο το νησί και η παρεμπόδιση του ψευδοκράτους να εκμεταλλευτεί οποιοδήποτε κενό. Είναι γεγονός ότι το ψευδοκράτος, αυτοαποκαλούμενο ως «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒΚ)», χάρη στις εκστρατείες του (κυρίως τουριστικές) έχει καταφέρει να δημιουργήσει την εντύπωση σε πολίτες αρκετών κρατών ότι υπάρχουν δύο κράτη στο νησί, η Βόρεια και η Νότια Κύπρος. Η καλύτερη απάντηση θα ήταν η εντονότερη πολιτική, διπλωματική και στρατιωτική προβολή της Κυπριακής Δημοκρατίας, ειδικά ως προς την αντίθεση της προς τις αποσχιστικές τάσεις, πράγμα που θα ενίσχυε τη νομιμότητα της Κυπριακής κυβέρνησης και θα έβρισκε ανταπόκριση σε πολλά κράτη με παρόμοιες ιδιαιτερότητες.

1.2. Αμυντική Διπλωματία & Σκληρή Ισχύς

Ο ορισμός και οι στόχοι της «αμυντικής διπλωματίας» συμπίπτουν σε μεγάλο βαθμό με τη «στρατιωτική διπλωματία» που αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σαν όρος δεν έχει αναδιαμορφωθεί πλήρως με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου οι αντικειμενικοί σκοποί της ήταν ευνόητοι. Γι' αυτό εξακολουθεί η σύγχυση με τη «στρατιωτική διπλωματία» (Drab, 2018, p. 59). Το βέβαιο είναι ότι οι δρώντες και των δύο ειδών διπλωματίας είναι κοινοί (Cottley & Forster, 2004, pp. 7-15).

Για τη δική μου εργασία, πλέον των προαναφερθέντων, θα ορίσω ως «αμυντική διπλωματία» την αξιοποίηση κάθε αμυντικού εργαλείου του κράτους που παράγει ή έχει τη δυνατότητα να παράγει «σκληρή ισχύ». Ως τέτοια εργαλεία-παράγοντες θεωρούμε όλους τους κλάδους που υπάγονται στο Υπουργείο Άμυνας, την εγχώρια αμυντική βιομηχανία και τους προμηθευτές στρατιωτικού υλικού στη χώρα. Με άλλα λόγια, οποιοσδήποτε παράγοντας δύναται να συνεισφέρει ενεργά σε περίπτωση εχθροπραξιών, ασκεί αμυντική διπλωματία κατά τη διάρκεια της ειρηνικής περιόδου με σκοπό να προωθήσει τα συμφέροντα και την εξωτερική πολιτική του κράτους στο οποίο ανήκει.

Παρά τις μελέτες που έχουν γίνει από ακαδημαϊκούς για τις πολιτικές ασφάλειας και άμυνας που ακολουθούν τα μικρά κράτη, δεν έχει αναπτυχθεί ένα συμπαγές θεωρητικό πλαίσιο που να καλύπτει την αμυντική διπλωματία των μικρών κρατών. Το μέγεθος και η περιορισμένη ισχύς τους, αναγκάζουν αυτά τα κράτη να προσαρμόζουν την αμυντική τους διπλωματία αναλόγως της κατάστασης, των διαθέσιμων μέσων και τη βούληση συμμαχικών ή αδελφικών κρατών. Παρατεταμένες συγκρούσεις, ή στην περίπτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας, παγιωμένες καταστάσεις χωρίς επίσημη συμφωνία ειρήνης ή πολιτική λύση και η μόνιμη υπαρξιακή απειλή, επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων σε όλο το φάσμα της κοινωνίας (πολιτική, διπλωματία, οικονομία, στρατός). Ως εκ τούτου, όλες οι ενέργειες από μεριάς ΕΦ και άλλων

φορέων της Κυβέρνησης, σε θέματα που άπτονται της Άμυνας και Ασφάλειας, πρέπει να είναι ευέλικτες και συγχρονισμένες με το υφιστάμενο περιβάλλον.

Μπορούμε να αντιληφθούμε την «υπαρξιακή απειλή» για την Κυπριακή Δημοκρατία και την ανάγκη ενίσχυσης της σκληρής ισχύος της από τα εξής στοιχεία:

- 1) Υπαρκτή στρατιωτική απειλή: Τα Τουρκικά στρατεύματα έχουν ξεκάθαρα επιθετικό προσανατολισμό, κάτι που διαφαίνεται από τα επιχειρησιακά τους σχέδια και τα ποσοτικά τους δεδομένα (μόνιμη παρουσία 30-40.000 στρατιωτών στα κατεχόμενα).
- 2) Υπερασφαλισμένο-στρατιωτικοποιημένο περιβάλλον: Σε ένα νησί με έκταση μόλις 9.251 km², βρίσκονται ένοπλες δυνάμεις της Κύπρου, της Ελλάδας, της Τουρκίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, ενώ συχνά σταθμεύουν και στρατεύματα άλλων χωρών (Γαλλία, ΗΠΑ, Ρωσία).
- 3) Συνεχείς παραβιάσεις εθνικής κυριαρχίας και παρακολουθήσεις των ελεύθερων εδαφών και εγχώριων υδάτων (καθημερινές πτήσεις ΜΕΑ και ΑΦΝΣ)
- 4) Συχνές φραστικές και πολιτικές απειλές ακόμα και από τα ανώτατα πολιτικά κλιμάκια της Τουρκίας. Οι απειλές έχουν γίνει ρουτίνα σε σημείο που δεν λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη.
- 5) Πολιτική αβεβαιότητα: Η Κυπριακή πολιτική σκηνή δεν δείχνει σίγουρη ούτε ικανή να στηρίξει τις ίδιες τις απόψεις της για τα Εθνικά θέματα, γεγονός που υποθάλλει εχθρικές επιβουλές.

Τον Ιούλιο του 2020, ο ΥΠΑΜ Χρήστος Πετρίδης, συμμετέχοντας στο Παγκόσμιο Συνέδριο Κυπρίων Διασποράς μέσω τηλεδιάσκεψης, ανέφερε αρκετά ενδιαφέροντες σχεδιασμούς ως προς την πολυεπίπεδη άμυνα της νήσου (ΚΥΠΙΕ & philenews, 2020). Παρότι δύσκολα θα εξέφραζε οποιοσδήποτε αντίρρηση σε όσα μακρόπνοα πλάνα εξήγγειλε, είναι αξιοσημείωτο ότι σχεδόν ουδείς λόγος έγινε στην πραγματική αμυντική (σκληρή) ισχύ της Κύπρου, παρά αρκέστηκε στο να αναφέρει ότι πρέπει να διαφυλάξουμε την Εθνική μας Ασφάλεια.

Όπως γράφει το άρθρο του *Φιλελεύθερου*:

αναφερόμενος στην αμυντική διπλωματία της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο κ. Πετρίδης είπε ότι είναι γεγονός ότι οι δυνατότητες της μικρής Κύπρου στη διεθνή σκακιέρα, δεν περιορίζονται μόνο στον στρατιωτικό τομέα, αλλά διαρκώς διευρύνονται στη διπλωματία, στις συνεργασίες, στην οικονομία, στην ενέργεια και στον πολιτισμό, δημιουργώντας έτσι σχέσεις αλληλεξάρτησης με άλλα κράτη, με σκοπό την επίτευξη σταθερότητας, ανάπτυξης και ευημερίας των πολιτών με υψηλό αίσθημα ασφάλειας.

Γενικότερα είναι αντιληπτή η καθαρά πολιτική προσέγγιση στο πεδίο «Άμυνας» της Κυπριακής Δημοκρατίας, με τα ίδια λόγια να επαναλαμβάνονται από όλους τους πολιτικούς σαν σταθερή και απαρέγκλιτη οδηγία. Ένδειξη ότι διαχρονικά αγνοούνται οι πραγματικές αμυντικές ανάγκες της χώρας.

Φυσικά, γνωρίζουμε ότι η άμυνα της Κύπρου μαστίζεται από ιδιαιτερότητες και δεν μπορούν παρά να γίνονται παραδοχές. Αναγνωρίζουμε την ιδιαιτερότητα της ίδρυσης της ΕΦ και τη

διαχωρίζουμε από τον αρχικά ιδρυθέν για την Κυπριακή Δημοκρατία, Κυπριακό Στρατό, στον οποίο προβλέπονταν και η συμμετοχή των Τουρκοκύπριων πολιτών της νεοσύστατης Δημοκρατίας. Ωστόσο, οι δεδομένες πολιτικές συγκυρίες από το 1963 κατέστησαν ως ουσιαστικό και επίσημο αμυντικό θεσμό στις ελεγχόμενες από τη Δημοκρατία περιοχές, την Εθνική Φρουρά. Η ΕΦ είναι σήμερα δομημένη εξ ολοκλήρου σε δημοκρατικά πλαίσια ενώ πληροί όλες τις προϋποθέσεις ενός σύγχρονου στρατού με θεσμούς που εξασφαλίζουν τον έλεγχο και την παράλληλη πορεία του με την πολιτική ηγεσία της χώρας. Ο δημοκρατικός και πολιτικός έλεγχος επί της ΕΦ ουδέποτε χάθηκε, ούτε το ίδιο το στράτευμα παρεκτράπηκε από το 1974 μέχρι και σήμερα.

Συνεχίζοντας στο ίδιο μονοπάτι, πρέπει επίσης να καλλιεργηθεί η αντίληψη ότι μια ισχυρή ΕΦ, με κύρος και διεθνή αναγνωρισιμότητα, θα αποτρέψει κάθε επεκτατική πολιτική του αντιπάλου και θα ενισχύσει τη διαπραγματευτική και διπλωματική ισχύ της χώρας. Πρέπει να γίνει κατανοητή στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο της χώρας η αντίληψη ότι ένα αδύνατο στράτευμα, χωρίς σημαντικές δυνατότητες στρατιωτικής προβολής, αντίδρασης και αποτροπής, αποτελεί παθητικό «θήραμα» και ελκύει πολύ ευκολότερα τον «κυνηγό» του.

Ο Zeev Jabotinsky, στη θεωρία του «Iron Wall» όπου ανέπτυξε τι και πως πρέπει να είναι ο Σιωνισμός (Jabotinsky, 1923), λέει, αναφερόμενος στους Άραβες που επιθυμούν την εξαφάνιση τους, ότι *«όταν διαπιστώσουν την αδυναμία τους να διεισδύσουν και να βλάψουν το κράτος του Ισραήλ, μόνο τότε θα βρεθούν διαλλακτικοί συνομιλητές για την εξεύρεση μιας βιώσιμης λύσης για όλους»*. Αναφερόμενος σε αυτούς που υποστηρίζουν μόνο το διάλογο για επίλυση του Παλαιστινιακού τονίζει λιτά ότι *«η άδεια ρητορική είναι επικίνδυνη»*. Με μια προσεκτική μελέτη του Iron Wall, το οποίο βρίσκει διαχρονική ανταπόκριση από όλες τις κυβερνήσεις του Ισραήλ, μπορούμε να διαπιστώσουμε την «λογική» πίσω από πολλά γεγονότα στο νησί μας και πολλά άλλα άλματα και αιματοκυλισμένα ζητήματα του πλανήτη.

Μπορούμε, χάρη στο Iron wall, να καταλάβουμε γιατί οι IDF είναι ο ακρογωνιαίος λίθος για την επιβίωση του Ισραήλ. Το «σιδηρούν τείχος» της Κύπρου θα μπορούσε να είναι ένα σύνολο από ενέργειες που περιστρέφονται γύρω από την Εθνική Φρουρά. Βασικές τέτοιες ενέργειες, οι οποίες θα αναφερθούν στην εργασία, είναι: ο σοβαρός μακροπρόθεσμος αμυντικός εξοπλισμός, η χάραξη Εθνικής Στρατηγικής και η αποβολή των φοβικών συνδρόμων. Ειδικότερα, η Κύπρος πρέπει να αρχίσει να αντιμετωπίζει την άμυνα καθαρά με όρους επιστήμης. Το πολιτικό σύστημα πρέπει να πάψει να νομίζει ότι η άμυνα είναι αντικείμενο πολιτικής και συνεπώς πρέπει να υπάρξει διαχωρισμός πεδίων (πολιτικοί, επιστήμονες, στρατιωτικοί). Ο αμυντικός σχεδιασμός πρέπει να βασίζεται σε επιστημονικά εργαλεία και μετρήσεις και να επιβάλλονται μακροπρόθεσμοι σχεδιασμοί, ασχέτως των συγκυριών που σχετίζονται συνήθως με μια ενδεχόμενη λύση στο Κυπριακό Ζήτημα. Τέλος, το προσωπικό, η κινητήρια δύναμη της ΕΦ, χρειάζεται ενίσχυση του φρονήματος του και καθολική υιοθέτηση μια σύγχρονης και αποδοτικής νοοτροπίας.

Τα δύο γενικότερα πλαίσια που διαμορφώνουν την σκληρή ισχύ, και κατ' επέκταση ασκούν αμυντική διπλωματία, είναι το ανθρώπινο δυναμικό (ποσότητα, εκπαίδευση, ηθικό) και η τεχνολογία (υλικό, μέθοδοι). Σε μεγάλο βαθμό, το Ισραήλ υιοθέτησε μεθόδους εκπλήρωσης της θητείας και λειτουργίας του στρατεύματος με τις οποίες ευνοούσε και τα δύο πλαίσια. Το μεγάλο ποσοτικό μειονέκτημα του, ανάγκασε την αμυντική σύσταση και πολιτική του Ισραήλ

να εξελιχθεί τεχνολογικά, να καταργήσει λειτουργικά εμπόδια και να υιοθετήσει καινοτόμους τρόπους λειτουργίας. Μεταξύ άλλων, κατήργησε τη γραφειοκρατία μεταξύ IDF και επιστημονικής κοινότητας, ήτοι ακαδημαϊκούς, νομοθέτες, μελετητές, μηχανικούς κ.ο.κ. Ως συνεπακόλουθο, η επικοινωνία είναι άμεση και οι προτάσεις-λύσεις σε ζητήματα των ενόπλων δυνάμεων φτάνουν αμέσως σε αυτές. Η ωφέλεια είναι διπλή, τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο.

Το κράτος, επίσης, επένδυσε στις ηλικίες που είναι δημιουργικές και παραγωγικές, στις ηλικίες δηλαδή που οι στρατιώτες κατατάσσονται και υπηρετούν τη θητεία τους. Έτσι, εκτός της κατανομής τους σε καθήκοντα αντίστοιχα των δυνατοτήτων τους, επέτρεψε τον ελεύθερο διάλογο με τους ανωτέρους τους. Με εξαίρεση τις περιόδους των βασικών εκπαιδεύσεων, η ατμόσφαιρα στις IDF είναι γενικά ανεπίσημη και οι συζητήσεις γίνονται πάντα με τη χρήση του μικρού ονόματος (με εξαίρεση τους διοικητές). Αυτά φυσικά επιτρέπονται στα πλαίσια της προώθησης της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και της ομαδικής σκέψης με τη χρήση επιχειρηματολογίας. Με τον τρόπο αυτό, δόθηκε η δυνατότητα άμεσης επίλυσης προβλημάτων, από τα πιο μικρά όπως είναι η διαβίωση εντός ενός στρατοπέδου, μέχρι ουσιαστικά επιχειρησιακά ζητήματα. Τέλος, ακόμα και η στρατιωτική ενδυμασία είναι απλή χωρίς καθόλου αυστηρή τήρηση εντός πλαισίων, ενώ είναι άμεσα επηρεασμένη από την τρέχουσα μόδα (μαλλιά, παπούτσια, κοσμήματα κτλ) (Kaplan, 2015). Μια πιο «ανοιχτόμυαλη» ΕΦ θα μπορούσε να ακολουθήσει αυτό το πρότυπο, ωστόσο είναι δύσκολο να υπολογίσουμε τα αποτελέσματα αυτών των πρακτικών στην Κύπρο καθότι καθοριστικό ρόλο παίζει η κουλτούρα και νοοτροπία του λαού.

Το Ισραήλ έχει διακριθεί ως παραδειγματικό κράτος με υπερσύγχρονη αμυντική βιομηχανία χάρη στη νοοτροπία των Ισραηλινών και την δημιουργία των κατάλληλων θεσμών. Δεν περίμενε από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις να κτίσουν αμυντική βιομηχανία από το μηδέν. Έδωσε το έναυσμα μέσω των οπλιτών θητείας οι οποίοι, βγαίνοντας από το στράτευμα, είχαν ισχυρές βάσεις και χρηματοδοτήσεις για τη δημιουργία επιχειρήσεων startups. Αυτές οι startups έμελλε να συμβάλουν στη βελτίωση των υπαρχόντων οπλικών συστημάτων, όπως μόνο ο ίδιος ο χειριστής του οπλικού συστήματος ξέρει καλύτερα. Το Ισραήλ έχει κερδίσει το ψευδώνυμο «Startup nation» αφού κατέχει τη μεγαλύτερη αναλογία με μια επιχείρηση startup ανά 1,400 κατοίκους. Η ανάγκη για γρήγορες και δημιουργικές λύσεις σε προβλήματα, η τεχνογνωσία που αποκτάται στις ένοπλες δυνάμεις και σε συνδυασμό με το υποστηρικτικό «οικοσύστημα», δημιουργούν ένα μοναδικά εύφορο έδαφος για καινοτόμες ιδέες (Yerman, 2019). Η γνωστή πλέον σε όλο τον κόσμο, Unit 8200 των IDF, είναι το εκκολαπτήριο παγκοσμίως πρωτοπόρων τεχνολογιών και πληροφοριακών εφαρμογών. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες οι συνεντεύξεις και η ανάλυση στο άρθρο του Forbes, «Inside Israel's Secret Startup Machine», από καταξιωμένους πλέον εφευρέτες που υπηρέτησαν εκεί τη θητεία τους (Behar, 2016).

Σε ώρες χαλάρωσης στη δουλειά, οι στρατιώτες συχνά αναφέρουν απλές λύσεις και αλλαγές που θα έκανε τη στρατιωτική τους ζωή –εκπαίδευση και διαβίωση- αλλά και τη λειτουργία του στρατού καλύτερη. Στην Εθνική Φρουρά όμως, ακόμα και αν οι αξιωματικοί συμφωνούν μαζί τους, η δομή και η νοοτροπία είναι τέτοια, που η προώθηση μιας αλλαγής θα είναι στην καλύτερη χρονοβόρα, θα αγνοηθεί ή θα απορριφθεί εξαιτίας της μόνιμης φοβίας μας για «αλλαγή» και της ευθυνοφοβίας των αρμοδίων, οι οποίοι προτιμούν τη σιγουριά και ασφάλεια των υφιστάμενων δεδομένων. Οι ίδιοι στρατιώτες, έχουν ήδη διπλώματα ξένων γλωσσών,

υπολογιστών και δικτύων, και έχουν ήδη εξασφαλίσει θέσεις σε πανεπιστήμια εσωτερικού και εξωτερικού. Την ίδια στιγμή που οι οπλίτες του Ισραήλ αντιμετωπίζονται περήφανα ως το μέλλον και η ασφάλεια της χώρας, οι εθνοφρουροί της Κύπρου αντιμετωπίζονται ως οπλίτες περιορισμένων δυνατοτήτων. Είναι τραγικό λάθος ο παραμερισμός ή/και ο αποκλεισμός του 50% του προσωπικού της ΕΦ και η μη επένδυση σε αυτό.

Επιπλέον, η κατάλληλη και άμεση σύνδεση μεταξύ ΕΦ, ιδρυμάτων έρευνας και καινοτομίας, ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και τοπικών επιχειρήσεων είναι μια διάσταση που λείπει από την σύνθεση και λειτουργία του αμυντικού συστήματος της ΚΔ. Υπάρχουν ήδη κάποιες προωθούμενες χρηματοδοτήσεις και προγράμματα που συχνά, λόγω της σχεδόν αποκλειστικά ευρωπαϊκής τους επιχορήγησης, δεν μπορούν να πάρουν διαστάσεις τέτοιες που θα μπορούσαν να προσφέρουν και στην ΕΦ, παρά μόνο αναγκάζονται να περιοριστούν σε σχετικά μικρά έργα (projects) χωρίς ικανοποιητική στήριξη από το Κυπριακό κράτος.¹

Τέτοια projects μπορεί να είναι σύγχρονα συστήματα επικοινωνίας, διασύνδεσης, επιτήρησης και ελέγχου, ακόμα και αεροχήματα (drones) εγχώριας παραγωγής. Όλα διττής χρησιμότητας. Συστήματα που σίγουρα χρειάζονται και μπορούν να απορροφηθούν τόσο από το στρατό, όσο και από τον πολιτικό τομέα. Αν γίνει η αρχή, τα υπόλοιπα θα πάρουν το δρόμο τους. Αυτό που λείπει είναι μεγάλες αποκλειστικές χρηματοδοτήσεις και κίνητρα από την ίδια την Κυπριακή Δημοκρατία και η σταδιακή μετάβαση σε έρευνες για ανάπτυξη συστημάτων με στρατιωτικές προδιαγραφές και όχι μόνο πολιτικές. Με τη σωστή συνεργασία των κατάλληλων φορέων, θα επωφεληθούν τόσο η οικονομία όσο και η άμυνα του τόπου.

1.2.1. Στρατηγικές Συμμαχίες

Λόγω της de facto κατάστασης στο νησί, η Κυπριακή εξωτερική πολιτική τις τελευταίες δεκαετίες δείχνει να συμπράττει κυρίως με διεθνείς οργανισμούς και να αποσκοπεί στην εύνοια όλων των μεγάλων δυνάμεων ταυτοχρόνως. Είναι επισήμως γνωστές οι διαχρονικές προσπάθειες όλων των Κυπριακών κυβερνήσεων να διατηρούνται καλές οι σχέσεις της Κύπρου με όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Αποτελεί μάλιστα και ένα βασικό στόχο και επιδίωξη όπως αναφέρεται και στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών (Εξωτερική Πολιτική / Στόχοι και Επιδιώξεις, 2021). Σε ένα πολυπολικό κόσμο, ωστόσο, το γεγονός αυτό εμποδίζει την εξασφάλιση σταθερής και έμπρακτης στήριξης από κάποιο δρώντα (όπως μια Συμμαχία ή ένα κράτος-χορηγό).

Για την ώρα η Κύπρος εναποθέτει πολλές ελπίδες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως έγραψε ο Παναγιώτης Κονδύλης «*Η “Ευρωπαϊκή ένταξη” στην ουσία της δεν είναι παρά η διαφοροτρόπος καρνεκευμένη και μεταμφιεσμένη επιθυμία άλλοι να μας ταΐζουν και άλλοι να φυλάνε τα σύνορα μας [...] Σε αντίθεση, η Τουρκία κοιτάζει αδιάκοπα, πέρα από τα σύνορα της*» (Κονδύλης, 1999, σ. 389). Αν και βιβλίο γραμμένο πριν από τρεις δεκαετίες, συνεχίζει να είναι

¹ Ενδεικτικά, σε σεμινάριο που διεξήχθη από το ΥΠΑΜ το 2018 στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, αναφέρθηκε από διευθυντικό στέλεχος του ιδρύματος έρευνας και καινοτομίας KIOS CoE, ότι το κράτος απέρριψε επιχορήγηση 2 εκατ. ευρώ για ανάπτυξη συστημάτων που θα ενίσχυαν τεχνολογικά την ΕΦ. Για την απόρριψη δεν υπήρξε κάποια αιτιολόγηση.

πιο επίκαιρο από ποτέ. Αν και η ιδέα της αξιοποίησης της ΕΕ δεν είναι διόλου λανθασμένη, Κύπρος και Ελλάδα την εκμεταλλεύονται συχνά για τους λάθος λόγους και έχουν παραδώσει σε μεγάλο βαθμό την βούληση και την κυριαρχία τους. Το Ευρωπαϊκό όραμα είναι πράγματι αισιόδοξο, φιλόδοξο και πολύ ρομαντικό. Όμως, καμία άλλη χώρα της Ε.Ε. δεν είναι κατεχόμενη, με την ύπαρξη της και την κυριαρχία της να απειλείται καθημερινά. Η ΕΕ πρέπει να χρησιμοποιείται ως εργαλείο επίτευξης των πολιτικών στόχων του Κυπριακού κράτους.

Η Τουρκία είναι ο λόγος που, δυστυχώς, δεν μπορούμε να περιοριστούμε στο ρομαντικό ευρωπαϊκό όραμα. Την ίδια στιγμή που Κύπρος και Ελλάδα μένουν σταθερές στην οδό της επίλυσης διεθνών θεμάτων και διενέξεων μέσω των διεθνών οργανισμών, και πάντοτε στις βάσεις του Διεθνούς Δικαίου, η Τουρκία έχει άμεση εμπλοκή και ανάμειξη σε χώρες όπως Λιβύη, Συρία, Ιράκ, Αζερμπαϊτζάν, Σομαλία και Κατάρ, ενώ δεν παραλείπουν τις συνεχείς προκλήσεις σε Κύπρο και Ελλάδα. Ασκεί επίσης πολιτιστική και γλωσσική επιρροή σε πολλές εγγύς φυλετικά χώρες της περιφέρειας. Την ίδια στιγμή συνδιαλέγεται και συνεργάζεται επί κοινών συμφερόντων με Ρωσία και Ιράν ενώ οι ΗΠΑ δείχνουν μεγάλες ανοχές προκειμένου να μην χάσουν το μεγαλύτερο στρατηγικό και ΝΑΤΟϊκό εταίρο τους στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής. Παράλληλα δέχεται ξεκάθαρη υποστήριξη από την ισχυρότερη χώρα της ΕΕ, τη Γερμανία, εμπορεύεται με την Ιταλία σε τόσο εντατικό βαθμό που οι διαφορές παραλείπονται, έχει ισχυρές παροικίες σε ευρωπαϊκές χώρες-κλειδιά, και σταθερή διπλωματική στήριξη από το Ηνωμένο Βασίλειο.

Την ίδια στιγμή που η ουσιαστική στήριξη της ΕΕ βρίσκεται στη ζυγαριά, οι ΗΠΑ εμφανίζονται για πρώτη φορά με τέτοια δυναμική στο Κυπριακό πολιτικό σκηνικό. Οι τελευταίες, ψάχνοντας για σταθερούς και γεωπολιτικά σημαντικούς συμμάχους στην περιοχή, έχουν επαυξήσει τις διπλωματικές και στρατιωτικές επαφές τους με την Κύπρο, ενώ ανοίγει σιγά σιγά και ο δρόμος για την αγορά αμερικανικού στρατιωτικού υλικού. Οι ΗΠΑ, μάλιστα, αποδέσμευσαν θέσεις για εκπαίδευση Κύπριων αξιωματικών της ΕΦ σε στρατιωτικά κολέγια της Αμερικής και έχουν ανακοινώσει την πρόθεση τους να παρέχουν περαιτέρω στρατιωτική εκπαίδευση μέσω του International Military Education and Training (IMET) και σε κυπριακό έδαφος (U.S. International Military Education and Training for the Republic of Cyprus, 2020). Παρατηρούμε, επίσης, ότι από την περίοδο έναρξης των ερευνητικών εργασιών στην ΑΟΖ των χωρών της Ανατολική Μεσογείου, οι ειδήσεις συχνά πυκνά κατακλύζονται από τις κοινές αεροναυτικές ασκήσεις με συμμετέχουσες συνήθως τις: ΗΠΑ, Ελλάδα, Ισραήλ, Κύπρο, Γαλλία, Ιταλία οι οποίες συνδυάζονται σε διάφορα σχήματα συνεργασίας.

Το Ισραήλ, από τη μεριά του, στηρίζει τεράστιο μέρος της αποτρεπτικής και σκληρής του ισχύος, στην εξασφαλισμένη υποστήριξη των ΗΠΑ. Από τη γένεση του κράτους του Ισραήλ μέχρι σήμερα, οι ΗΠΑ παρέχουν την απαραίτητη υλικοτεχνική αλλά και χρηματική υποστήριξη στο Ισραήλ, ιδίως σε περιόδους που αυτό απειλείται σοβαρά, όπως για παράδειγμα κατά τους Αραβοϊσραηλινούς πολέμους. Μια αντίστοιχη σχέση απολαμβάνει η Κυπριακή Δημοκρατία με την Ελλάδα, είτε στα πλαίσια της Συνθήκης Εγγυήσεως, είτε ως μητέρα πατρίδα των ελληνοκυπρίων. Δυστυχώς, η Ελλάδα δεν κατέχει το απαραίτητο εκτόπισμα και η ίδια, με τη σειρά της, αποτίνεται σε ισχυρότερους συμμάχους εντός του ΝΑΤΟ. Το δε εμπάργγο όπλων των ΗΠΑ προς την Κυπριακή Δημοκρατία, περιπλέκει την κατάσταση. Για

καλή τύχη της ΕΦ, Γαλλία και Ισραήλ εμφανίζονται τα τελευταία χρόνια ως δυνητικοί σύμμαχοι και προμηθευτές οπλικών συστημάτων επιχειρησιακής και στρατηγικής σημασίας.

Η στρατηγική σχέση που ανέπτυξαν Κύπρος και Ελλάδα με τη Γαλλία οφείλει να συνεχιστεί και να φτάσει στα επίπεδα της σχέσης Ισραήλ-ΗΠΑ. Η Γαλλία αποτελεί τον κατά κόρον προμηθευτή στρατηγικών οπλικών συστημάτων στη νήσο και δυνητικά μπορεί να προσφέρει ακόμα περισσότερα. Το οπλοστάσιο της ΕΦ διαθέτει ήδη τα απαραίτητα σύγχρονα οπικά συστήματα που απαιτούνται για την αποτρεπτική της ισχύ, ενώ οι τελευταίες πληροφορίες αναφέρουν ότι, με €240 εκατ. η ΕΦ προμηθεύεται επιπλέον αντιαεροπορικούς πυραύλους μικρού βεληνεκού τύπου Mistral και αναβαθμίζει το υπάρχων αντιπλοϊκό πυραυλικό σύστημα Exocet. Παράλληλα δέχεται προσφορές για την αγορά δύο γαλλικών πολεμικών πλοίων, σύμφωνα με την εφημερίδα La Tribune (Cabirol, 2020). Η συνεχιζόμενη προβολή των επαφών με τη Γαλλία στέλνει το κατάλληλο μήνυμα και ενισχύει την αμυντική διπλωματία της Κύπρου. Δεν είναι απαραίτητος ο υπερβολικός κορεσμός σε αντιπλοϊκά ή αντιαεροπορικά συστήματα, καθότι αυτό θα επιβαρύνει αισθητά την οικονομία και θα δημιουργήσει ανεπιθύμητες παρενέργειες στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Για να σταλεί το επιθυμητό μήνυμα αποτρεπτικής ισχύος, αρκεί και μόνο να υπονοηθεί η εξασφαλισμένη προμήθεια των Γαλλικών συστημάτων στη νήσο, ιδιαίτερα σε περίοδο έντασης ή επιχειρήσεων.

Σε συνάντηση του Γάλλου προέδρου Μακρόν με τον κύπριο πρόεδρο Αναστασιάδη στο Παρίσι τον Ιούλιο του 2020, ο πρώτος δήλωσε: «[...] Για μια ακόμη φορά, θέλω να εκφράσω την πλήρη αλληλεγγύη της Γαλλίας προς την Κύπρο και την Ελλάδα απέναντι στις τουρκικές παραβιάσεις των κυριαρχικών δικαιωμάτων τους. Δεν πρέπει να δεχτούμε να απειλείται ο θαλάσσιος χώρος ενός κράτους μέλους της ΕΕ [...]».

Θετικό είναι το γεγονός ότι και η σχέση Κύπρου-Ισραήλ ξετυλίγεται τα τελευταία χρόνια με αρκετά καλές προοπτικές. Είναι χαρακτηριστικό ότι εκτελούνται αρκετές φορές ετησίως συνεκπαιδεύσεις και πτήσεις μαχητικών από το Ισραήλ, τη στιγμή που η Ελλάδα είναι δυστυχώς απών σε μεγάλο βαθμό. Μένει να δούμε αν η ιδιαίτερη σχέση που ανέπτυξαν τα δύο κράτη και οι ένοπλες δυνάμεις τους, μεταφραστεί σε εξασφάλιση υπερσύγχρονων Ισραηλινών οπλικών συστημάτων (π.χ. Spike-NLOS, Iron Dome, Harpy, Harop, κορβέτες Sa'ar 5 και συστήματα ηλεκτρονικού πολέμου). Ήδη, ισραηλινής κατασκευής μη επανδρωμένα αεροχήματα τύπου Aerostar υπηρετούν στην ΕΦ από το 2019.

Σε κάθε περίπτωση, συμμαχίες και συνεργασίες δεν πρέπει να καθησυχάζουν οποιοδήποτε κράτος. Κανένα ξένο κράτος δεν θα έρθει προς σωτηρία ενός άλλου. Σε ιδανικές καταστάσεις, μια συνεργασία μεταξύ κρατών επιδιώκει να στηρίζεται στα εξής αντικείμενα: ανταλλαγή πληροφοριών, εξοπλιστικά προγράμματα, πολιτική υποστήριξη και οικονομική πίστωση. Αντικειμενικός σκοπός είναι η δημιουργία και παγίωση αποτρεπτικής ισχύς με την έμμεση ή άμεση συνεισφορά των συμμαχικών κρατών. Αυτό όμως είναι κάτι που θα εξαρτηθεί από το βαθμό στον οποίο το αδύναμο κράτος θα αξιοποιήσει αυτές τις σχέσεις.

1.2.2. Niche Diplomacy (Εξειδικευμένη Διπλωματία)

Από πολιτική σκοπιά, η επίδειξη της Κυπριακής σημαίας και η συνεργασία με ισχυρά κράτη, είναι η επιβεβαίωση της εμπιστοσύνης στην Κυπριακή Δημοκρατία. Η υποψία, ωστόσο, ότι οι πρόσφατες διακρατικές αεροναυτικές δραστηριότητες και παραχώρηση/πώληση σύγχρονου στρατιωτικού υλικού αποτελούν κινήσεις εντυπωσιασμού και απλής προβολής, επιβάλλουν στη χώρα μας να αδράξει την ευκαιρία και να κυνηγήσει μεγαλύτερο μερίδιο στις εν λόγω στρατιωτικές και διπλωματικές δραστηριότητες.

Αναρωτώμενοι τι έχουμε που θέλουν οι άλλοι, η απάντηση βρίσκεται στη γεωστρατηγική μας θέση. Σύμφωνα με τον Morgenthau, η γεωγραφία είναι *ο πιο σταθερός παράγοντας πάνω στον οποίο στηρίζεται η ισχύς ενός έθνους*. Σε αυτό το στοιχείο μπορεί να επενδυθεί μια Κυπριακή «Εξειδικευμένη Διπλωματία» (Niche Diplomacy). Ως τέτοια, αναφέρετε η εξειδίκευση και ενδεδειγμένη αξιοποίηση ενός συγκεκριμένου στοιχείου του κράτους που μπορεί να το κάνει να ξεχωρίσει και να αναπληρώσει το χαμένο έδαφος ως προς τις υπόλοιπες δυνατότητές του. Αποτελεί συνήθως τακτική μεσαίων δυνάμεων ώστε να συμπεριλαμβάνονται και αυτές στους σχεδιασμούς των μεγάλων δυνάμεων (Constantinou M., Kerr, & Sharp, 2016, σσ. 285-286). Είναι ακόμα, η συγκέντρωση των διαθέσιμων δυνατοτήτων προς αποκόμιση των επιθυμητών αποτελεσμάτων, παρά η απλή κάλυψη των αδυναμιών του κράτους. Για να συμβεί αυτό, ιδίως από ένα μικρό κράτος, χρειάζονται καινοτομίες, φαντασία, εκλεκτική επιλογή συμμάχων και οι κατάλληλες επαφές. Όταν αυτά επιτευχθούν, σύμφωνα πάντοτε με τον ακαδημαϊκό Andrew F. Cooper και συγγραφέα του *Niche Diplomacy - Middle Powers after the Cold War*, το μικρό κράτος κερδίζει το «δικαίωμα» να συμπεριφέρεται ως μια τουλάχιστον «μεσαία δύναμη» και να εμπλέκεται σε περιφερειακά ζητήματα (Cooper, 1997, pp. 5-6, 98, 135).

Μαζί με το Ισραήλ, η Κύπρος βρίσκεται σε ένα ενεργειακό άξονα που ενδιαφέρει τις ΗΠΑ και την Ε.Ε. προκειμένου οι τελευταίες να απεξαρτηθούν από τη Ρωσία. Σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat και για το έτος 2018, η Ρωσία είναι ο κύριος προμηθευτής αργού πετρελαίου, φυσικού αερίου και στερεών ορυκτών καυσίμων της ΕΕ με ποσοστά μεταξύ 30-40% επί των συνολικών εισαγωγών από το εξωτερικό. Οι πηγές της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου, έχουν αποκτήσει πολλαπλάσια αξία με τη σχέση Ρωσίας και Δυτικού κόσμου να αποκτά και πάλι ψυχοπολεμικό κλίμα τα τελευταία χρόνια. Οι κύριοι άξονες στους οποίους εμπλέκεται γεωγραφικά άμεσα ή έμμεσα η Κύπρος είναι: α) η θαλάσσια οδός μέσω της διώρυγας του Σουέζ, β) η μεταφορά φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα της Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου και γ) οι αγωγοί φυσικού αερίου που θα διέρχονται από τα αραβικά κράτη και το Ισραήλ για να καταλήξουν στην Ευρώπη.

Η Κύπρος, προκειμένου να πάρει το μερίδιο της και να ασκήσει τη γεωστρατηγική διπλωματία της, πρέπει να αποδείξει ότι μπορεί να αναλάβει το ρόλο ενός παράγοντα σταθερότητας και αξιοπιστίας στην περιοχή. Και αυτό μπορεί να γίνει μόνο με ισχυρές ένοπλες δυνάμεις, και ιδιαίτερα με την ενίσχυση των αεροναυτικών δυνάμεων. Η ΕΦ οφείλει να μιμηθεί τις IDF, και να δείξει έντονη παρουσία σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο. Υλοποίηση αποστολών έρευνας διάσωσης, συνεχείς ασκήσεις και συνεκπαιδύσεις, και γενικά η άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων είναι ενέργειες που καταγράφονται και διαμορφώνουν γεωπολιτικές συνθήκες.

Τα ενεργειακά δεδομένα της περιφέρειας και οι αναδυόμενες απαιτήσεις προβολής κυριαρχίας, δίνουν την ευκαιρία στην ΕΦ να ξεχωρίσει και να αποκτήσει άλλη μια διάσταση, εκτός από αυτή της αποτροπής των Τουρκικών κατοχικών δυνάμεων.

1.3. Διπλωματία των Όπλων (Arms Diplomacy)

Με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη της τεχνολογίας, εμφανίζονται και νέες μορφές διπλωματίας για να συμπληρώσουν τις ήδη υπάρχουσες. Μια σχετικά νέα μορφή που ξεχωρίζει και έχει περιθώρια ανάπτυξης και καινοτομίας, είναι αυτή της «διπλωματίας των όπλων» (arms diplomacy). Μπορεί να θεωρηθεί ως κομμάτι της στρατιωτικής διπλωματίας και ασκείται αποκλειστικά από χώρες με αμυντική βιομηχανία.

Τα οικονομικά κίνητρα και οφέλη, ενισχύουν τα περιθώρια επένδυσης στη συγκεκριμένη μορφή διπλωματίας. Παρακολουθούμε τα τελευταία χρόνια μια «οικονομικοποίηση» (economization) της στρατιωτικής διπλωματίας η οποία ουσιαστικά είναι η υποστήριξη επιχειρηματικών συμβολαίων πώλησης οπλικών συστημάτων. Η συναλλαγή αυτή αναφέρεται όλο και περισσότερο ως μια μορφή στρατιωτικής διπλωματίας μεταξύ κράτους-αγοραστή και κράτους-προμηθευτή. Οι στρατιωτικοί ακόλουθοι πολλών κρατών έχουν στην ατζέντα τους την προώθηση ή διεκπεραίωση τέτοιων συμβολαίων. Η Κυπριακή Δημοκρατία ωστόσο, σύμφωνα και με απαντήσεις Κύπριων στρατιωτικών ακολούθων στο εξωτερικό (Pajtinka, 2016, pp. 190-191), δεν δίνει τέτοια αρμοδιότητα σε αυτούς. Ακόμα και να υπήρχε όμως αυτή η αρμοδιότητα, η Κύπρος δεν εξάγει αμυντικό υλικό, παρά μόνο εισάγει. Πρέπει λοιπόν να πάμε άλλο ένα βήμα πιο πίσω.

Το Ισραήλ διαπίστωσε αυτό το πρόβλημα τη δεκαετία του '60 όταν οι εχθροπραξίες ήταν συχνές, ο Ψυχρός Πόλεμος στο απόγειο του και η Σοβιετική Ένωση μετατράπηκε σε βασικό προμηθευτή σύγχρονου αμυντικού υλικού για τα Αραβικά κράτη. Στην εξίσωση υπήρχε πάντοτε και το ποσοτικό μειονέκτημα του Ισραήλ. Αποφασίστηκε έτσι μια ξεκάθαρη στροφή στην ποιότητα. Μετά από μια σειρά αλλαγών, το Ισραήλ κατέστη δυνατό να δημιουργήσει μια ανεπανάληπτα επιτυχημένη αμυντική βιομηχανία. Οι λόγοι που τα κατάφερε οφείλονται σε συνδυασμό καινοτομιών και αλλαγών (αναφέρονται σε άλλα κεφάλαια της εργασίας). Σε βάθος χρόνου, το Ισραήλ κατάφερε να παράγει οπλικά συστήματα εγχώριας σχεδίασης και κατασκευής με τεχνολογίες τις οποίες τηρεί διαβαθμισμένες. Σήμερα είναι αξιοζήλευτα από κάθε μεγάλη δύναμη, πολλές από τις οποίες προμηθεύονται ισραηλινό αμυντικό υλικό. Καθόλου τυχαία, το Ισραήλ βρίσκεται στην 8^η θέση των μεγαλύτερων προμηθευτών αμυντικού υλικού για το διάστημα 2016-2020 με μερίδιο 3% των παγκόσμιων εξαγωγών και μια αύξηση της τάξης του 59% σε σχέση με την πενταετία 2011-2015 (SIRPI, 2021). Μερικά από τα πιο προσοδοφόρα και χαρακτηριστικά προϊόντα της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας είναι τα εξής:

- Αντιπυραυλικό σύστημα Iron Dome
- Άρματα μάχης Merkava

- Υπερσύγχρονοι ηλεκτρονικοί εξοπλισμοί, αισθητήρες, ραντάρ και εφαρμογές για μαχητικά αεροσκάφη
- Μη επανδρωμένα αεροσκάφη (UAV, UCAV) όλων των ειδών και δυνατοτήτων
- Κατευθυνόμενοι αντιαρματικοί πύραυλοι (Spike-NLOS)
- Όπλα ευθυτενούς τροχιάς
- Συστήματα κυβερνοπολέμου/κυβερνοάμυνας

Η ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας συνέστησε την «διπλωματία των όπλων» για το λόγο ότι, ως προϋπόθεση εξαγωγής των τεχνολογιών του, το Ισραήλ αποζητά την αναβάθμιση των διπλωματικών του σχέσεων με τους υποψήφιους αγοραστές, την αναγνώριση της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσας του Ισραήλ και την υποστήριξη (ή τουλάχιστον ουδετερότητα) στο Παλαιστινιακό ζήτημα.

Δυστυχώς δεν φαίνεται να υπάρχει πραγματική θέληση αλλά και οι σωστές βάσεις για κατ' ιδίαν ανάπτυξη σοβαρής Κυπριακής αμυντικής βιομηχανίας (όχι κατ' ανάγκη βαριάς) ή έστω τεχνολογιών διπλής ωφέλειας. Τα σημεία των καιρών είναι γνωστά σε όλους. Υπάρχει ανθρώπινο δυναμικό με άρτιες γνώσεις εντός και εκτός Κύπρου. Το μεν εντός δεν απορροφάται, δεν αξιοποιείται στις κατάλληλες θέσεις ή δεν υπάρχουν κατάλληλες θέσεις. Το δε εκτός, επανδρώνει εργαστήρια, έρευνες, εργοστάσια, πανεπιστήμια, κέντρα ανάπτυξης και κατέχει τεχνογνωσία για την οποία δεν υπάρχει ούτε θέση ούτε τα κατάλληλα εισοδήματα στην Κύπρο, με αποτέλεσμα να μην επιθυμεί να επαναπατριστεί. Μόνο τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει να εμφανίζονται κάποιες ευκαιρίες κυρίως μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, στα πλαίσια της «ολοκλήρωσης», έχει ανέβει επίπεδο προσπαθώντας να φέρει κοντά όλες τις χώρες της στους τομείς της άμυνας. Βραχυπρόθεσμα τα κίνητρα είναι κυρίως οικονομικά και μακροπρόθεσμα πολιτικά και διπλωματικά. Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (PESCO) της ΕΕ είναι, αν και ακόμα βρίσκεται κυρίως στα χαρτιά, μια καλή ευκαιρία για την Κύπρο να αναδειχθεί. Η PESCO έχει ενσωματωθεί στη Συνθήκη της Λισσαβόνας, η έναρξη της λειτουργίας της εγκρίθηκε από 25 μέλη και χρόνο με το χρόνο προστίθενται σε αυτή νέα projects. Τα προγράμματα αυτά καλύπτουν όλο το φάσμα των ενόπλων δυνάμεων. Στην πράξη δεν έχουμε δει κάτι ακόμα καθότι βρισκόμαστε ακόμα στο διαδικαστικό στάδιο της έρευνας, οργάνωσης και καταμερισμού εργασιών. Η Κύπρος, ως κράτος μέλος της PESCO, έχει δηλώσει συμμετοχή ως συντονιστής ή μέλος σε αρκετά προγράμματα. Όπως είναι φυσικό, είναι αδύνατο να συμμετέχει σε κομμάτια που αφορούν βαριά βιομηχανία. Υπάρχουν όμως ήδη τεχνολογικές εταιρείες που έχουν αρχίσει να ξεχωρίζουν, ενώ όλο και περισσότεροι επιστήμονες, ερευνητικά κέντρα και εταιρείες εξασφαλίζουν χρηματοδοτήσεις για συγκεκριμένα έργα (IDE, 2020)².

² Οι Κυπριακές εταιρείες SignalGenerix και Geoimaging, και το κέντρο καινοτομίας Cyric, συμμετέχουν στα project LOTUS και SMOTANET της European Defence Industrial Development Programme (EDIDP) που υπεγράφηκαν το 2020 με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η συμφωνία είναι αξίας €9,7 εκατ. και αφορά στην ανάπτυξη μη-επανδρωμένου αεροχήματος τεχνολογίας stealth (LOTUS) και σύγχρονο δίκτυο τακτικών επικοινωνιών (SMOTANET).

Ιδιαίτερα ευχάριστη είναι η ακόλουθη αναφορά στην ιστοσελίδα του ΥΠΙΑΜ Κύπρου για την PESCO:

Στο πλαίσιο αυτό και πάντοτε με βάση τις δυνατότητες μας ως Κράτος, συμμετέχουμε σε προγράμματα έχοντας ως γνώμονα:

- Την ανάγκη για **εκσυγχρονισμό** της ΕΦ με την υιοθέτηση νέων πρακτικών.
- Την περαιτέρω **ανάπτυξη των αμυντικών δυνατοτήτων** της ΕΦ μέσω των προγραμμάτων της PESCO, τα οποία επιτρέπουν την ανάπτυξη σύγχρονων τεχνολογιών σε συνδυασμό με την οικονομία κλίμακας.
- Τη δημιουργία συνθηκών για **αναβάθμιση των αεροναυτικών εγκαταστάσεων** της χώρας μέσα από ευκαιρίες συγχρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Ταμείο για την Άμυνα, που θα συμπεριλαμβάνεται στο γενικό προϋπολογισμό της Ένωσης μετά το 2021.
- Τη δημιουργία συνθηκών για την **εμπλοκή των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων** της χώρας στα προγράμματα PESCO, ειδικά εκείνων που δραστηριοποιούνται στο τομέα της έρευνας και της τεχνολογίας.

(mod.gov.cy)

Μένει να δούμε κατά πόσο αυτά θα υλοποιηθούν και σε ποιο βαθμό το κράτος θα προωθήσει από μόνο του περαιτέρω εξέλιξη στους τομείς αυτούς.

Γενικά, είναι **απαραέγκλιτη** ανάγκη να ενισχυθεί και εκσυγχρονιστεί η ΕΦ στα επίπεδα των IDF. Η σοβαρότητα, προσήλωση και επένδυση στην άμυνα δεν αποσκοπεί μόνο στην αντιμετώπιση του εχθρού, μα επίσης αποπνέει αίσθημα ασφαλούς επένδυσης στους συμμάχους. Η αγορά αεροναυτικών μέσων, ο εκσυγχρονισμός της ΕΦ και η ανάπτυξη σύγχρονης αμυντικής βιομηχανίας δεν είναι σπατάλη χρημάτων, αλλά μια σοβαρή επένδυση για το μέλλον. Το Ισραήλ, κάτω από την ομπρέλα των πανίσχυρων IDF, έχει εκτινάξει την οικονομία της χώρας και μεγέθυνε το ΑΕΠ της από \$17 δις το 1979³ (όταν έληγε επίσημα η αντιπαράθεση του με την Αίγυπτο με τις Συμφωνίες Camp David) σε \$400 δις σήμερα⁴ (World Development Indicators). Παγκοσμίως, χώρες που δείχνουν ότι παρά το μικρό τους μέγεθος έχουν τη θέληση και μπορούν να προστατέψουν τον εαυτό τους (βλ. Σιγκαπούρη, ΗΑΕ, Ισραήλ) γίνονται αποδέκτες μεγάλων επενδύσεων και οικονομικής ανάπτυξης. Τα υπόλοιπα πολιτικά και διπλωματικά οφέλη έρχονται αναπόφευκτα και ως απόρροια των παραπάνω.

³ Χρησιμοποίη το 1979 ως ορόσημο, καθότι έκτοτε δεν έχει γίνει κάποια σημαντική σύγκρουση ή εξέλιξη στα εδάφη του Ισραήλ, εκτός των παλαιστινιακών εξεγέρσεων στα κατεχόμενα εδάφη Γάζας και Δυτικής Όχθης.

⁴ Συγκριτικά, στο ίδιο διάστημα το ΑΕΠ της Κύπρου μεγεθύνθηκε από \$1,3 δις (1979) σε \$25 δις σήμερα. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος του αποτελεί την παροχή «υπηρεσιών» ενώ η βαριά και σημαντική βιομηχανία εξαγωγών είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Κεφάλαιο 2

Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά σε θέματα που δεν επηρεάζουν πρακτικά και άμεσα την στρατιωτική ισχύ της χώρας, αλλά επηρεάζουν άμεσα την διπλωματική και πολιτική ισχύ των ενόπλων δυνάμεων. Θα αναπτύξω την ανάγκη εκπόνησης εθνικής στρατηγικής ασφαλείας καθώς και την υποχρέωση μας ως κράτος να ενδυναμώσουμε τους τομείς της διπλωματίας που ενισχύουν την ήπια ισχύ του κράτους.

2.1. Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας

Το λυπηρό παράδοξο σε ακροσφαλείς ιστορικές καταστάσεις συνοδευόμενες από διάχτυα παρακμιακά φαινόμενα είναι ότι η στρατηγική σκέψη θολώνει τόσο περισσότερο, όσο εντονότερα τη χρειάζεται ένα έθνος. Όπως ο βαριά άρρωστος δεν αναρωτιέται τι θα κάνει σε δέκα χρόνια, αλλά αν θα βγάλει τη νύχτα, έτσι ο ιστορικά ανίσχυρος χαρακτηρίζεται από την έλλειψη μακρόπνοων συλλήψεων και την προσήλωση στα άμεσα δεδομένα. (Κονδύλης, 1999, σ. 382)

Το πρόβλημα με την απουσία καταγραμμένης εθνικής στρατηγικής ασφαλείας είναι η δημιουργία αβεβαιότητας ως προς το ποιος καθορίζει το εθνικό συμφέρον, και το γεγονός ότι πιθανότατα γίνεται έρμαιο των γεγονότων και των συνεχώς μεταβαλλόμενων καταστάσεων. Η επίτευξη εθνικής ασφάλειας βασίζεται στην ύπαρξη εθνικής στρατηγικής. Μπορούμε να ορίσουμε την Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας ως

[...] ένα ευρύ σχέδιο ενεργείας ή δράσεως δια την βέλτιστη χρησιμοποίηση της εθνικής ισχύος, προς επίτευξη των Εθνικών Αντικειμενικών Σκοπών εν τη υποστηρίξει των Εθνικών Συμφερόντων. Η Εθνική Στρατηγική απαρτίζεται από τρεις συστατικές στρατηγικές: την Πολιτική Στρατηγική η οποία έχει εφαρμογή τόσο σε διεθνή όσο και εσωτερικά θέματα, την Οικονομική Στρατηγική και την Στρατιωτική Στρατηγική. Κάθε μία από τις επί μέρους αυτές Στρατηγικές, πέραν των συστατικών στοιχείων, επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα και την εθνική ασφάλεια. (Δεμέστιχας)

Παραδειγματιζόμενοι, και για να αντιληφθούμε τη σημασία που έχει η προσήλωση σε κάποιους σκοπούς, η Ισραηλινή Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας παραμένει η ίδια από το 1953, όταν ο τότε πρωθυπουργός David Ben-Gurion την έγραψε σε μόλις μερικές εβδομάδες. Έκτοτε, δεν εγκρίθηκε επισήμως άλλο δόγμα στρατηγικής παρά τις προσπάθειες ανανέωσης. Ο νυν πρωθυπουργός, Benjamin Netanyahu, μετά από 25 χρόνια στην πολιτική (εκ των οποίων 13 χρόνια ως πρωθυπουργός) και έχοντας πλήρη εικόνα της κατάστασης ασφαλείας της χώρας του, ολοκλήρωσε τη δική του εκδοχή με τη βοήθεια κορυφαίων συμβούλων. Οι ιδιαιτερότητες όμως της ισραηλινής νομοθεσίας και η απόρρητη διαβάθμιση των εγγράφων, δεν επέτρεψαν ακόμα την παρουσίαση της (Nagel & Schanzer, 2019).

Όπως προκύπτει από το Σχέδιο (ή αλλιώς Δόγμα) Εθνικής Ασφαλείας του Ισραήλ, η στρατιωτική του πτυχή -που συναντάται κυρίως με τις αρχές της αποτροπής, έγκαιρης προειδοποίησης, άμυνας και αποφασιστικότητας- βρίσκει εφαρμογή με τα παρακάτω αντικείμενα (Lt. Gen. Eizenkot, 2016, pp. 4-6):

- i. Τήρηση αμυντικής στρατηγικής ασφαλείας βασισμένης στην εξασφάλιση της ύπαρξης του Ισραήλ, δημιουργώντας αποτελεσματική αποτροπή, εξουδετερώνοντας τις απειλές και αποφεύγοντας τις συμπλοκές.
- ii. Επιθετική στρατιωτική στάση (στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου και των αρχών του πολέμου) καθώς είναι αδύνατη η συντριβή του εχθρού με την άμυνα, ενώ είναι ο μόνος τρόπος εξασφάλισης των πολιτικών σκοπών.
- iii. Στρατηγικές συνεργασίες, και συγκεκριμένα η ενίσχυση των σχέσεων με τις ΗΠΑ και ανάπτυξη δεσμών με άλλα κράτη «κλειδιά» με παράλληλη ενίσχυση των κέντρων υποστήριξης σε όλο τον κόσμο.
- iv. Ενίσχυση της θέσης του Ισραήλ στην περιφέρεια, ενδυναμώνοντας τις συμφωνίες ειρήνης και αυξάνοντας την πιθανότητα συνεργασίας με μετριοπαθή στοιχεία της γεωγραφικής περιοχής.
- v. Διατήρηση του πλεονεκτήματος βασιζόμενοι στην ανθρώπινη ποιότητα, εξελιγμένες τεχνολογικές δυνατότητες και διάφορα είδη πληροφόρησης (Intelligence).

Στο σύνολο της εργασίας παρουσιάζονται, στα αντίστοιχα θέματα, οι τρόποι που θα ήταν καλό η Κύπρος να μιμηθεί το Ισραήλ ως προς τα προαναφερόμενα αντικείμενα. Μια ολοκληρωμένη Κυπριακή εθνική στρατηγική άμυνας οφείλει να τα εμπεριέχει. Η περαιτέρω εμπλοκή του στρατού στα θέματα εθνικής στρατηγικής είναι, κατά τους ισραηλινούς στρατηγούς, θέμα της πολιτικής ηγεσίας. Αυτή θα αποφασίσει το ρόλο που ο στρατός θα έχει σε κάθε πτυχή που αυτός μπορεί να συμβάλει και άπτονται της πολιτικής. Στο Ισραήλ όμως, ο στρατός δεν αφήνεται σε παθητική στάση και η επικοινωνία στρατού και πολιτικών είναι συνεχής και αδιάλειπτη.

Αντιλαμβανόμαστε τη δυσκολία εκπόνησης ενός ολοκληρωμένου δόγματος που να ικανοποιεί το λαό και να εξασφαλίζει, με την υλοποίησή του, το μέλλον του κράτους. Πόσο μάλλον αν δεν υπάρχει καν θεσμοθετημένη επιτροπή εθνικής ασφαλείας που να εργάζεται πάνω σε αυτό για χρόνια. Είναι αδιανόητο όμως, μετά από έξι δεκαετίες αστάθειας στο Κυπριακό, να μην έχει παρουσιαστεί έστω κάτι μεσοπρόθεσμο και προσαρμοσμένο στα δεδομένα της τελευταίας δεκαετίας τουλάχιστον. Στην εξίσωση έχουν μπει ενεργειακά συμφέροντα, στρατηγικές και αμυντικές συμφωνίες αλλά και η εμπλοκή ξένων διεθνών δρώντων, όπως οι ΗΠΑ και η ΕΕ. Είναι γνωστά σε όλους τα δεδομένα που εναλλάσσονται συνεχώς τα τελευταία χρόνια, όπως οι συμμαχίες που πριν μερικά χρόνια φάνταζαν αδύνατες και τις ΗΠΑ να μπαίνουν ξανά στο προσκήνιο με τον Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act, που εκ πρώτης όψεως ευνοεί την Κυπριακή Δημοκρατία. Παρά τα ελαφρυντικά λόγω των ιδιαιτεροτήτων της Κύπρου, μια στρατηγική ή έστω μια μορφή εθνικών κατευθύνσεων και στόχων, θα έπρεπε να υπάρχει. Πόσο δε, σε αυτή την περίοδο που η Κύπρος εμπλέκεται ενεργά σε διάφορες δράσεις στην ανατολική Μεσόγειο.

Εάν η Κύπρος επιθυμεί να δείξει την αξιοπιστία και την επιβιωσιμότητα της, οφείλει να αρχίσει να δουλεύει πάνω σε αυτά. Ο κίνδυνος για πολιτική καταστροφή της ΚΔ είναι πάντοτε υπαρκτός. Άλλωστε, ένας συνδυασμός από α) έντονες εσωτερικές πολιτικές, διπλωματικές και στρατιωτικές αδυναμίες, β) μια πιθανή επακόλουθη αναγνώριση ή προσάρτηση της «ΤΔΒΚ» και γ) η αναβίωση παλιών συμμαχιών (βλ. Ισραήλ/ΗΠΑ – Τουρκία), θα «εξαφανίσουν» ή θα παραμερίσουν πολύ απλά την Κυπριακή Δημοκρατία από τον οικονομικό και πολιτικό χάρτη.

Δεν είναι αντικείμενο της παρούσας εργασίας το περιεχόμενο και δομή μιας Εθνικής Στρατηγικής Ασφαλείας. Ευελπιστούμε ότι η Στρατηγική συντάσσεται ήδη από κάποια επιτροπή. Άλλωστε, τον Νοέμβριο του 2018, ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών, Νίκος Χριστοδουλίδης, ανακοίνωνε από το βήμα συνεδρίου ότι μετά από μακρά διαδικασία διαβουλεύσεων ολοκλήρωνε την εκπόνηση Εθνικής Στρατηγικής Ασφάλειας για την Κύπρο, κάτι το οποίο είτε «για πρώτη φορά γίνεται» και ότι «σύντομα διαβαθμισμένη έκδοσή της θα είναι διαθέσιμη στο κοινό» (Χριστοδουλίδης: Σύντομα Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας, 2018). Ωστόσο, ούτε ένα μη διαβαθμισμένο κομμάτι Κυπριακή Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας δεν έχει δημοσιευθεί, ούτε έχει αναφερθεί έκτοτε κάτι καινούριο⁵.

Αν και σχετικά έμπειρος πολιτικός (από το 2013 υπηρετεί σε διπλωματικές θέσεις), είναι γρίφος η επιτέλεση ενός τέτοιου έργου χωρίς τη σύμπραξη και των άλλων θεσμών και φορέων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ενδεικτικά, η Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας του Ισραήλ, όπως τη συνέταξε ο Netanyahu (Nagel & Schanzer, 2019), βασίζεται σε 4 πυλώνες:

1. Στρατιωτική ισχύς: αποτροπή, έγκαιρη προειδοποίηση, αμυντικές και επιθετικές ικανότητες.
2. Οικονομική ισχύς: ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, αφαίρεση εμποδίων στο εμπόριο και ναυτιλία, ενίσχυση παγκόσμιων οικονομικών δεσμών.
3. Πολιτική ισχύς: ισχυρές συμμαχίες, αποτροπή, εξασφάλιση ελευθερίας κινήσεων των IDF, διάβρωση των ανταντακλαστικών των αντι-ισραηλινών διεθνών οργανισμών.
4. Κοινωνική και πνευματική ισχύς: ανθρώπινο κεφάλαιο, ανθεκτικότητα ισραηλινού λαού.

Ο λόγος που τονίζεται η εδραίωση μιας στρατηγικής όπως η αντίστοιχη των Ισραηλινών, είναι η σιγουριά ότι θα επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην ΕΦ, ενώ και η ίδια η ΕΦ μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά σχεδόν σε κάθε τομέα και όχι μόνο στους τομείς της άμυνας. Αυτές οι αλλαγές που θα επέλθουν, θα αφορούν κάθε επίπεδο στο οποίο εργάζεται το ΥΠΑΜ: από τον απλό στρατιώτη θητείας μέχρι τα εξοπλιστικά προγράμματα, και από τις δημόσιες σχέσεις μέχρι τις διεθνείς αποστολές Κύπριων στρατιωτικών. Μετά από μια αναδιοργάνωση και ενίσχυση στα πρότυπα μιας στρατηγικής παρόμοιας με την Ισραηλινή, είναι εύκολο να φανταστούμε τα οφέλη ως προς το εκτόπισμα της ΕΦ σε διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο. Η δημοσίευση των επίσημων προθέσεων του κράτους για διατήρηση της ακεραιότητας του και εξασφάλισης των συμφερόντων του, θα λύσει επίσης τα χέρια της ΕΦ ως προς τις απαντήσεις και αντιδράσεις της σε προκλητικές ενέργειες, ξεφεύγοντας επιτέλους από τη μόνιμη

⁵ Η επίσημη σελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών, με πρόσβαση το 2020, περιείχε ενότητα με τον τίτλο “Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας Κύπρου”, η οποία ωστόσο ήταν κενή. Με την ανανέωση των διαδικτυακών ιστοσελίδων της κυβέρνησης το 2021 η συγκεκριμένη ενότητα διαγράφηκε οριστικά.

στρατηγική του κατευνασμού. Ίσως, τέλος, να δούμε επιτέλους ένα Υπουργείο Άμυνας που δεν θα επισκιάζεται μονίμως από το Υπουργείο Εξωτερικών, αλλά θα μπορεί να το συνεπικουρεί. Πράγμα που λέει πολλά για τη μέχρι τώρα κατανομή βάρους στην πολιτική σκηνή της χώρας μας.

Χωρίς την ύπαρξη «Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας», η Εθνική Φρουρά, αλλά και οποιεσδήποτε ένοπλες δυνάμεις ενός κράτους, αιωρούνται στην αβεβαιότητα της αποστολής τους. Επιβάλλεται λοιπόν η παρουσίαση της –δημοσίως και αρμοδίως σε αντίστοιχα διαβαθμισμένες εκδόσεις– η οποία, συν των άλλων, θα πρέπει να διαμορφώνει τα εξής που αφορούν την ΕΦ:

- i. Έμπρακτη ένδειξη εμπιστοσύνης στο στράτευμα με την ουσιαστική ανάθεση ζωτικής σημασίας αποστολών. Η αίσθηση της ευθύνης ανεβάζει κατακόρυφα το επίπεδο και τη φιλότιμη προσπάθεια του στρατιωτικού προσωπικού αλλά και την εκτίμηση των πολιτών προς αυτήν.
- ii. Ελευθερία αποφασιστικών δράσεων/αντιδράσεων σε συγκεκριμένες καταστάσεις (π.χ. αντίδραση στις προωθήσεις στα Στροβίλια και άλλα περιστατικά στη νεκρή ζώνη, κινήσεις και ενέργειες σε εγχώρια χωρικά ύδατα και ΑΟΖ, υπερπτήσεις αεροσκαφών και UAV για συλλογή πληροφοριών).
- iii. Ευχέρεια διαμόρφωσης και κατοχύρωσης ενός «δόγματος» λειτουργίας της ΕΦ από την ηγεσία της. Δηλαδή, μιας «Εθνικής Αμυντικής Στρατηγικής» βασισμένης σε συγκεκριμένα στρατηγικά, επιχειρησιακά και τακτικά δεδομένα της χώρας μας και όχι σε γενικευμένες θεωρίες.
- iv. Ανάλυση επιθετικού προσανατολισμού στα σχέδια επιχειρήσεων. Ο καθαρά αμυντικός προσανατολισμός δίνει το δικαίωμα στον επιτιθέμενο (Τουρκία) να επιλέξει που, πως και πότε θα δράσει, ενώ παράλληλα γνωρίζει ότι δεν θα υπάρξει δραστική «τιμωρία» στην επίθεσή του. Τονίζεται ότι δεν πρέπει να συγχέεται η αμυντική στρατηγική στο πολιτικό επίπεδο, με την αμυντική στρατηγική στο επιχειρησιακό επίπεδο. Αυτή τη στιγμή, η Κύπρος διατηρεί αμυντική στρατηγική τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο.

2.2. Ήπια Ισχύς και Δημόσια Διπλωματία

Ο όρος «ήπια ισχύς» έγινε γνωστός από τον Joseph Nye τη δεκαετία του '90. Έκτοτε τον ανέπτυξε περαιτέρω σε βιβλία του, ενώ ισχυροί πολιτικοί και γνωστοί διεθνολόγοι τον χρησιμοποιούν εκτενώς αφού η απόκτησή της έχει γίνει ζωτικής σημασίας για τα σοβαρά κράτη. Η ήπια ισχύς, ορίζει τη δυνατότητα ενός κράτους να επιβάλλει ή να σχηματίζει τις προτιμήσεις άλλων κρατών, με τη χρήση «ελαφρών» (soft) όπλων όπως είναι ο πολιτισμός, η εξωτερική πολιτική και οι αξίες.

Με την εξέλιξη της τεχνολογίας (ιδιαίτεως των μέσων μαζικής επικοινωνίας), και τα φαινόμενα της παγκοσμιοποίησης και αλληλοεξάρτησης να παγιώνονται, η δημόσια διπλωματία και άλλα παρεμφερή είδη διπλωματίας (ψηφιακή, πολιτισμική κτλ.) έχουν αποκτήσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην άσκηση διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής όλων

των κρατών. Το θέατρο της διπλωματίας, από την «Αυλή του Βασιλέα» έχει σήμερα εξαπλωθεί παντού χάρη στο διαδίκτυο. Ακόμα και το Twitter είναι σήμερα χώρος έκφρασης, πολιτικών θέσεων και προθέσεων.

Εκ πρώτης όψεως, το Ισραήλ δεν φαίνεται να τα πηγαίνει ιδιαίτερα καλά στην ήπια ισχύ και, πρακτικά τουλάχιστον, φαίνεται να προτιμά κυρίως τη σκληρή ισχύ (hard power). Χαρακτηριστικά, θα παρατηρήσουμε ότι αποδεσμεύονται συχνά βίντεο και ειδήσεις με δολοφονίες εχθρικών, για αυτούς, προσώπων υψηλής στρατηγικής σημασίας. Η λίστα δημοσιευμένων δολοφονιών είναι μεγάλη. Παράλληλα και αδιαλείπτως εξηγούν στον κόσμο το λόγο που πρέπει να συνεχίζουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, εκκαθαρίσεις και βομβαρδισμούς στόχων εκτός των συνόρων της χώρας, ενώ προειδοποιούν με κάθε ευκαιρία για πιθανά αντίποινα σε περίπτωση μη συμμόρφωσης των αντιπάλων τους. Σε κάθε περίπτωση, η άσκηση “soft influence” σε όλες τις χώρες και η δημιουργία “world public opinion” είναι κάτι πρακτικά αδύνατο. Κάθε χώρα όμως προσπαθεί να επιτύχει το μέγιστο.

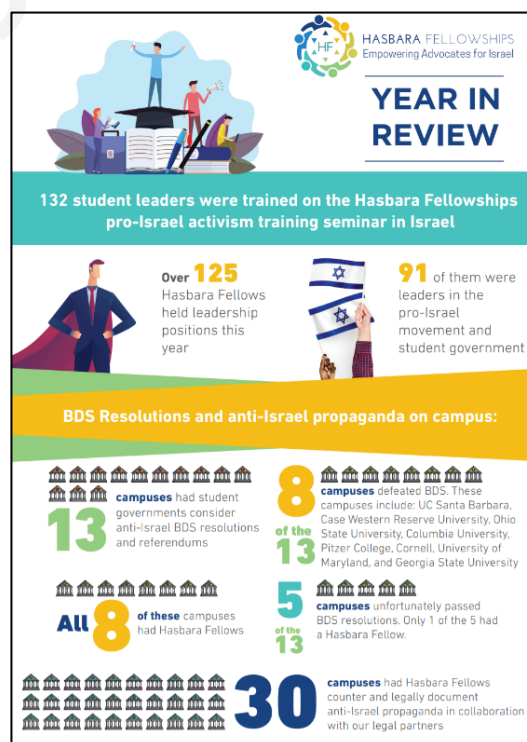
2.2.1. «Hasbara»

Η ήπια ισχύς του Ισραήλ, που έχει ως βασικό εργαλείο της τη δημόσια διπλωματία, επικεντρώνεται κυρίως στην προσπάθεια παρουσίασης της εχθρότητας που αντιμετωπίζει στη «γειτονιά» του στον υπόλοιπο πλανήτη. Αυτή η «εξήγηση», στο Ισραήλ έχει το όνομα «Hasbara», και αποτελεί μια ολόκληρη δράση για την οποία επιστρατεύονται υπουργεία και οι ένοπλες δυνάμεις. Η ιδέα είναι ότι, αν όλος ο κόσμος αναγνωρίσει αυτή την εχθρότητα, τότε ίσως αυτή να πάψει να υπάρχει κάποια στιγμή.

Infographic με τα σημαντικότερα σημεία της δράσης του Hasbara εντός του 2019.

Όπως προκύπτει από τη συγκεκριμένη μελέτη, οι φοιτητές που έχουν περάσει από το συγκεκριμένο πρόγραμμα, έχουν βοηθήσει εξαιρετικά στην άρση της διαιώνισης του αντισημιτισμού και της καταδίκης του Ισραήλ ως προς το Παλαιστινιακό, εντός των πανεπιστημίων τους.

Πηγή: hasbarafellowships.org

Το “Hasbara”, μέσω του Hasbara Fellowships, έχει αποκτήσει μορφή αντίστοιχη με το ευρωπαϊκό πρόγραμμα “Erasmus”, στην προσπάθεια του να «εξηγήσει» τη θέση του Ισραήλ σε νέους σε όλη τη Βόρεια Αμερική. Εκατοντάδες φοιτητές προσκαλούνται στο Ισραήλ, εκπαιδεύονται σε θέματα που αφορούν την ιστορία του και τα σύγχρονα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει, όπως και το πως να αντιτάσσονται σε πιθανές αντιδράσεις ή ενέργειες κατά του Ισραήλ. Αποκτούν επίσης το καθήκον να διδάσκουν όσα έμαθαν, στις πανεπιστημιούπολεις τους. Είναι χαρακτηριστικό το Infographic που περιέχει τα κυριότερα αποτελέσματα (για το 2019) που απέφεραν οι φοιτητές που ολοκλήρωσαν τη συγκεκριμένη εκπαίδευση.

Θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα αντίστοιχο, κυβερνητικά χρηματοδοτούμενο κίνημα, με την άμεση εμπλοκή κρατικών φορέων (συμπεριλαμβανομένου του Υπουργείου Άμυνας) και των Κυπριακών Πανεπιστημίων. Η δυσκολία έγκειται στον τρόπο ερμηνείας των γεγονότων και δεδομένων. Οι Ισραηλινοί είναι συσπειρωμένοι γύρω από την δική τους ερμηνεία των γεγονότων και της υφιστάμενης κατάστασης της χώρας τους. Αντίθετα, η Κυπριακή κοινωνία δεν έχει διαμορφώσει ενιαίο τρόπο αντίληψης του Κυπριακού προβλήματος και μιας ενδεχόμενης λύσης. Πολύ απλά δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο αφήγημα, όπως έχουν οι Ισραηλινοί. Η πρόκληση είναι η δημιουργία εκ μέρους της Κυπριακής κυβέρνησης ενός επίσημου «κινήματος» διαφώτισης, προώθησης και προσπάθειας επίλυσης του Κυπριακού. Εδώ εμφανίζεται για άλλη μια φορά η ανάγκη δημιουργίας ενιαίας Κυπριακής υψηλής στρατηγικής και πολιτικής, προκειμένου να είναι δυνατή η ενεργοποίηση όλων των κρατικών θεσμών προς εκπλήρωση έργων εθνικής σημασίας. Κάτι τέτοιο θα δικαιολογούσε κονδύλια και κάθε είδους υποστήριξη, ενώ θα προσέδιδε κάθε νομιμότητα και επιστημότητα στην προσπάθεια αυτή.

Για να καταλήξουμε σε ένα «Κυπριακό αφήγημα» θα πρέπει να συνδεθούν τα εξής:

- i. Οι επιδιώξεις του κράτους, αυτά που θέλει να αποφύγει το κράτος και άλλα δεδομένα που θα προκύψουν από την εκπόνηση μιας Εθνικής Στρατηγικής.
- ii. Πρέπει σε κάθε περίπτωση να συνυπολογίζεται η λεγόμενη «ΤΔΒΚ» και οι Τουρκοκύπριοι. Οι Τ/Κ αποτελούν δρώντες των οποίων ο μέσος ελληνοκύπριος αγνοεί την ύπαρξή τους. Καλώς ή κακώς, οι Τουρκοκύπριοι έχουν ήδη δημιουργήσει κράτος εν κράτει. Ένα ιδανικό και σωστά δομημένο *αφήγημα* θα καταφέρει να αποκτήσει υποστηρικτές και στις δύο κοινότητες χωρίς να απαλείφονται οι Τ/Κ. Πρέπει να εξυπηρετεί μια ενδεχόμενη λύση, την προσέγγιση των δύο κοινοτήτων και την αποφυγή δημιουργίας μεγαλύτερου σχίσματος και αποστροφής. Πρέπει δηλαδή να συνταχθεί από τη σκοπιά του «Κύπριου» πολίτη. Ούτε του Ελληνοκύπριου, ούτε του Τουρκοκύπριου.
- iii. Αξιοποίηση αποφάσεων ΟΗΕ και ΕΕ. Γνωρίζουμε ότι η διεθνής έννομη τάξη, είναι ως επί των πλείστων με το μέρος μας και αυτό πρέπει να υπενθυμίζεται και να αξιοποιείται συνεχώς.
- iv. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Τουρκία αποτελεί απειλή ανά πάσα στιγμή. Παρά την καλή θέληση που πρέπει να δείχνουμε, το αφήγημά μας δεν πρέπει να μας «υπνωτίσει» και να μας επαναπαύσει.

Η σύνταξη του Κυπριακού αφηγήματος αφορά καθαρά πολιτικούς και διπλωμάτες. Όμως ο ρόλος της ΕΦ έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί εν δυνάμει έναν από τους βασικότερους πυρήνες διάδοσής του. Είτε το «Κυπριακό Hasbara» είναι μια ειρηνική προσέγγιση, είτε καταλήξει ως μια προσπάθεια διπλωματικής ανάσχεσης της Τουρκίας, η ΕΦ θα παίζει σημαντικό ρόλο σε αυτό, χάρη στην ιδιότητα της να υποδέχεται στις τάξεις της όλους τους νέους της Κύπρου, αλλά και λόγω των δυνατοτήτων που έχει, ή που μπορεί να αναπτύξει, σε τομείς όπως είναι η ψηφιακή διπλωματία και η διαμόρφωση ταυτότητας. Αυτά τα αντικείμενα θα αναλυθούν στη συνέχεια.

2.2.2. Ψηφιακή Διπλωματία

Η ψηφιακή διπλωματία αποτελεί ένα σχεδόν αναπόσπαστο κομμάτι της δημόσιας διπλωματίας, και κατ' επέκταση αποτελεί όπλο στη φαρέτρα της ήπιας ισχύος. Η έννοια προέκυψε λόγω της σχεδόν αποκλειστικής χρήσης ψηφιακών τεχνολογικών μέσων ως μέθοδο εφαρμογής της δημόσιας διπλωματίας. Μπορούμε να θεωρήσουμε ως άσκηση ψηφιακής διπλωματίας ένα μεγάλο φάσμα δράσεων που μπορεί να ξεκινάει από την απλή δημοσίευση μερικών Infographics, σύντομων βίντεο και εικόνων, πραγμάτων δηλαδή που κερδίζουν εύκολα την προσοχή του δέκτη, μέχρι τη συστηματοποιημένη αξιοποίηση όλων των κοινωνικών, ειδησεογραφικών και ηλεκτρονικών μέσων.

Αρκετές από τις δραστηριότητες και μεθόδους των IDF στο κομμάτι της ψηφιακής διπλωματίας αξίζουν μελέτης και αντιγραφής. Από ιδρύσεως του Ισραήλ, οι IDF απολαμβάνουν μιας ιδιαίτερης και συνεχώς αναδιαμορφωμένης σχέσης με τα μέσα ενημέρωσης. Αναλόγως της κατάστασης που βρίσκεται η χώρα -ως προς τις εχθροπραξίες, σχέσεις καλής ή κακής γειτονίας ή τον ασταμάτητο ασύμμετρο πόλεμο- προσαρμόζεται και η σχέση τους. Γενικά, οι IDF έχουν σχετική αποκλειστικότητα στην εξ ιδίων δημοσιοποίηση, ή στοχευμένη αποδέσμευση των ειδήσεων, γεγονότων και δεδομένων που αφορούν την άμυνα, σε άλλα ΜΜΕ. Οι λόγοι είναι ευνόητοι. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια φιλελευθεροποίηση στον τομέα αυτό, ωστόσο δεν θα πάψει ποτέ αυτή η ιδιαίτερη σχέση μεταξύ IDF και ΜΜΕ (εγχώριων και διεθνών). Πολύ αξιόλογη πηγή για εις βάθος αντίληψη της σημασίας που δίνουν οι ισραηλινοί στα media, είναι το βιβλίο του Michal Shavit, *Media Strategy and Military Operations in the 21st Century*.

Ο συγγραφέας του “*War in 140 characters*”, David Patrikarakos, αναφέρει τα εξής:

Οι άνθρωποι μέσα από τη Μονάδα (που ασχολείται με τα κοινωνικά δίκτυα) μου είπαν ότι διαιρούν το κοινό τους. Υπάρχουν οι υποστηρικτές (του Ισραήλ), για τους οποίους το feed είναι πηγή πληροφόρησης, ιδιαίτερα σε θερμές περιόδους [...] Έπειτα, υπάρχουν εκείνοι που το μισούν και τους οποίους γνωρίζουν ότι δεν θα προσεγγίσουν ποτέ. Επομένως διασφαλίζουν την ύπαρξη ενός αντι-αφηγήματος σε αυτό που θα υποστηρίζουν αυτοί. Και τέλος, προσπαθούν να πλησιάσουν τους αναποφάσιστους, μεταδίδοντας τους τα πιστεύω και το δίκαιο των επιχειρημάτων τους. (Peled, 2019).

Σε συνέντευξη της, η Avital Leibovich, επικεφαλής και ιδρυτής του τμήματος Διαδραστικών Μέσων (Interactive Media Branch), τμήμα που υπάγεται στο Γραφείο Εκπροσώπου Τύπου των IDF, ανέφερε ότι αυτό που εφαρμόζουν είναι ένα ενεργό (proactive) hasbara και όχι αντιδραστικό (reactive). Στόχος τους, δηλαδή, είναι να προλαβαίνουν τα MME, και όχι τα MME να προλαβαίνουν τις ένοπλες δυνάμεις του Ισραήλ, ως προς κάθε είδους ενημέρωση. Ανέφερε ακόμα τα εξής:

Θέλουμε να δείξουμε εμείς οι ίδιοι στον κόσμο, τα πρόσωπα των στρατιωτών και αξιωματικών μας. Τους μελλοντικούς ηγέτες μας. Και απώτερος στόχος είναι να ισορροπήσουμε την διαστρεβλωμένη προβολή της χώρας μας σε κάποια μέρη του κόσμου. (Leibovich, 2012)

Η Avital Leibovich, προσέφερε σημαντικά με τις καινοτομίες της, τους διαύλους επικοινωνίας που δημιούργησε με τα ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία, και ιδίως με τις ΗΠΑ. Αυτή την περίοδο, η Leibovich είναι επικεφαλής του American Jewish Committee στην Ιερουσαλήμ. Σε άλλες περιπτώσεις, υπάρχουν άμεσες εμπλοκές Ισραηλινών πολιτικών στην καταστολή κινήσεων που κρίνονται επικίνδυνες για την ασφάλεια του κράτους. Χαρακτηριστικά, το 2011 ο αναπληρωτής υπουργός εξωτερικών Danny Ayalon μετέβηκε ο ίδιος στην έδρα του Facebook στο Σαν Φρανσίσκο, για να διευθετήσει θέματα που αφορούσαν την οργάνωση και έναρξη μιας «Τρίτης Ιντιφάντα» μέσω του συγκεκριμένου κοινωνικού μέσου (Mak, 2011). Σύμφωνα με το Foreign Policy, ο Danny Ayalon θεωρείτο το 2011, από τις κορυφαίες πολιτικές φιγούρες στη χρήση κοινωνικών μέσων (Policy, 2011). Αν και το τελευταίο παράδειγμα δεν αφορά τις ένοπλες δυνάμεις, είναι εμφανές ότι η επιλογή των κατάλληλων ανθρώπων σε σημεία «κλειδιά» είναι game-changer. Φυσικά, δεν είναι απαραίτητο να είναι στρατιωτικοί στο επάγγελμα, πρέπει όμως να είναι καλοί γνώστες στρατιωτικών και αμυντικών θεμάτων, ή να τους διατίθεται το απαραίτητο συμβουλευτικό προσωπικό. Άλλωστε, η πλειοψηφία των αξιωματικών της ΕΦ σήμερα διαθέτει πτυχία, μεταπτυχιακά και διπλώματα ξένων γλωσσών και άλλων αντικειμένων.

Για να είναι αποτελεσματικές οι πιο πάνω αλλαγές, απαιτούνται οι αντίστοιχες αλλαγές ή προσθήκες στη δομή λειτουργίας των φορέων που θα ασχολούνται με αυτά. Για παράδειγμα, οι IDF έχουν τα τελευταία χρόνια αφοσιωθεί σε εκτεταμένη χρήση των MME (Twitter, YouTube, Instagram, επίσημες ιστοσελίδες κτλ) με εκδόσεις στις ξένες γλώσσες που θεωρούν σημαντικότερες για αυτούς, ήτοι: Αγγλικά, Γαλλικά, Ρωσικά, Αραβικά, Περσικά και Ισπανικά. Επίσης, η δομή της διεύθυνσης εκπροσώπου τύπου (Spokesperson Unit) των Ισραηλινών είναι υποδειγματική, ενώ οι δαπάνες και η ανάγκη σε προσωπικό δεν είναι απαγορευτικοί παράγοντες. Το Ισραήλ αξιοποιεί τους στρατιώτες θητείας ανάλογα με τις δυνατότητές τους και τους τοποθετεί σε καθήκοντα χειρισμού διαδικτυακών δημοσιεύσεων, οπτικοακουστικού υλικού, ρεπορτάζ και οτιδήποτε άλλο απαιτεί για την επεξεργασία του μόνο γνώσεις καλού χειρισμού Η/Υ και μια ανάλογη εκπαίδευση. Σε περιόδους κρίσης ή έντασης μάλιστα, έφεδροι του κλάδου, επιστρατεύονται και επιφορτίζονται με την παρακολούθηση των εξελίξεων στο twitter, σε δημοφιλή blogs, σε κανάλια ειδήσεων κ.α.

Ενδεικτικά ακολουθεί η δομή του κλάδου Εκπροσώπου Τύπου των IDF που υπάγεται κατευθείαν στον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων:

- Επικεφαλής Εκπρόσωπος Τύπου
- Τμήμα Ισραηλινών Μέσων
- Τμήμα Διεθνών Μέσων
- Τμήμα Δημοσίων Σχέσεων
- Τμήμα Επιχειρήσεων
- Μονάδα Κινηματογράφησης
- Τμήμα Έρευνας, Καινοτομίας και Στρατηγικής
- Τμήμα Εκπαιδύσεως
- Τμήμα Λογιστικής Υποστήριξης και Ανθρωπίνων Πόρων

Η δομή και μόνο εντυπωσιάζει και δηλώνει ξεκάθαρα τη σημασία που δίνεται στη δημόσια διπλωματία που ανέλαβαν να ασκούν οι ένοπλες δυνάμεις στο Ισραήλ. Ως αντίστοιχο του Spokesperson Unit των IDF, η ΕΦ διαθέτει τις Διευθύνσεις Διεθνών Σχέσεων και Δημοσίων Σχέσεων οι οποίες δεν είναι καν τοποθετημένες στον ίδιο Κλάδο της οργάνωσης του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ). Οι Δημόσιες Σχέσεις βρίσκονται στον Β' Κλάδο ενώ οι Διεθνείς Σχέσεις στον Γ' Κλάδο. Η επικοινωνία μεταξύ τους δηλαδή δεν είναι άμεση ενώ η συνεργασία τους δεν είναι δεδομένη. Πράγμα αδιανόητο στην παρούσα ψηφιακή εποχή και με την αλληλεξάρτηση εσωτερικών και εξωτερικών θεμάτων να είναι δεδομένη. Πρότυπο, λοιπόν, πρέπει να αποτελέσει η δομή και λειτουργία του Κλάδου Εκπροσώπου Τύπου των IDF.

Η δημιουργία ισχυρής δημόσιας/ψηφιακής διπλωματίας, και κατ' επέκταση ήπιας ισχύος, θα απαλλάξει το κράτος από πιθανή ανάγκη αγοράς υπηρεσιών από ξένες ή ιδιωτικές (αμφιβόλου ποιότητας και προθέσεων) εταιρείες. Επιπρόσθετα, η ανεξέλεγκτη δράση των εγχώριων και διεθνών ΜΜΕ της Κύπρου, δημιουργεί πολλές φορές λανθασμένη εικόνα για το στράτευμα, προωθεί λανθασμένες πολιτικές απόψεις, θέτει σε κίνδυνο εθνικές επιδιώξεις και συχνά δίνει βήμα στις Τουρκικές απόψεις⁶. Η προώθηση των συμφερόντων ενός κράτους, πρέπει να αποτελεί καθαρά δική του εργασία. Δεν υπάρχει πιο οργανωμένος φορέας σε ένα κράτος από τις ένοπλες δυνάμεις, που είναι και οι πιο έμπιστες για να αναλάβουν αυτό το καθήκον. Μόνο έτσι θα αποφευχθούν λάθη όπως είναι:

- Αποκαλύψεις διαβαθμισμένων πληροφοριών από εγχώρια ή ξένα ΜΜΕ.
- Μεγέθυνση των πραγματικών δυνατοτήτων των τουρκικών δυνάμεων κατοχής.
- Δημιουργία ηττοπάθειας και γενική επικράτηση των Τούρκων στις ΨΕΠ που διεξάγουν ακόμα και σε ειρηνική περίοδο.
- Εκτενή παρουσίαση και ανάλυση λανθασμένων απόψεων και δηλώσεων από επιφανή άτομα, οι οποίες αναμεταδίδονται στο εξωτερικό, με αποτέλεσμα να θίγονται ΕΦ και Κυπριακή Δημοκρατία.

⁶ Η εκτεταμένη και δυσανάλογη προβολή των Τούρκων πολιτικών να ωρύονται κατά της Κύπρου και η ανάλυση των πολιτικών τους ειδήσεων, συχνά αποτελεί κομμάτι των τουρκικών ψυχολογικών επιχειρήσεων (ΨΕΠ). Τα εγχώρια ΜΜΕ, εν αγνοία τους, μετατρέπουν κάθε σπίτι της Κύπρου σε δέκτη αυτών των ΨΕΠ, με ό,τι συνεπάγεται αυτό.

- Υπερπροβολή και μετατροπή σε προϊόν εσωτερικής κατανάλωσης των ασκήσεων ρουτίνας με ένοπλες δυνάμεις άλλων κρατών (π.χ. SAR, PASSEX, στάθμευση πλοίων/αεροσκαφών, συνεκπαιδεύσεις μικρών κλιμακίων, επισκέψεις).

Ενδιαφέρον λεπτομέρεια αποτελεί το ότι τα γραφεία τύπου των IDF βρίσκονται στην Ιερουσαλήμ και είναι στεγασμένα στο ίδιο κτίριο που βρίσκονται και τα κυριότερα ξένα ειδησεογραφικά πρακτορεία, διατηρώντας μαζί τους στενούς δεσμούς. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται αμεσότητα επικοινωνίας μαζί τους και είναι βέβαιο ότι, με τη συνύπαρξη τους σε ένα κτίριο, αναπτύσσονται ιδιαίτερες σχέσεις. Αυτό δε σημαίνει ότι κάποια γεγονότα είναι δυνατόν να αποκρυφθούν, ωστόσο είναι δυνατόν να μετριάζονται ή τουλάχιστον να δίνεται χρόνος αντίδρασης στην κυβέρνηση και τα ΜΜΕ του Ισραήλ με τη διαμεσολάβηση των IDF. Ιδανικό θα ήταν, η ΕΦ να ενίσχυε τις σχέσεις της με όλα τα κυπριακά και ξένα ΜΜΕ επί της νήσου, και όχι μόνο με τα κρατικά κανάλια. Ακόμα και ένας αξιωματικός σύνδεσμος-σύμβουλος σε κάθε πρακτορείο, θα έκανε τεράστια διαφορά ως προς το περιεχόμενο και ποιότητα των δημοσιεύσεων και δημοσιογραφικών καλύψεων σε τύπο, τηλεόραση και διαδίκτυο. Είναι φανερό ότι από τούδε και στο εξής θα διεξάγεται ένας αδυσώπητος και αέναος πόλεμος προώθησης της εξωτερικής πολιτικής, στον οποίο οι ένοπλες δυνάμεις πρέπει να έχουν λόγο.

2.2.3. Στρατιωτικοί Νομικοί Σύμβουλοι Διεθνών Θεμάτων

Δεν θα είχε νόημα η προσπάθεια για εξασφάλιση ήπιας ισχύος αν αυτή δεν μπορεί να υποστηριχθεί νομικά. Σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον που, θεωρητικά τουλάχιστον, οργανώνεται και λειτουργεί εντός συγκεκριμένων νομικών πλαισίων, οι ένοπλες δυνάμεις και η εκάστοτε ηγεσία (πολιτική και στρατιωτική) οφείλουν να έχουν στραμμένη την προσοχή τους και σε αυτή την παράμετρο. Η συνδυαστική αξιοποίηση δημόσιας/ψηφιακής διπλωματίας και νομικής υποστήριξης είναι επιβεβλημένη.

Ενδεικτικά, οι ενέργειες του Ισραήλ, είτε θεωρητικά είτε πρακτικά, δεν χαίρουν καθολικής αποδοχής. Στα πλαίσια όμως της ενίσχυσης της εικόνας του στρατεύματος και βελτίωσης της διπλωματικότητας του, αποφάσισε, μεταξύ άλλων, την υιοθέτηση ενός θεσμού που θα ασχολείτο αποκλειστικά με τη νομική φύση αυτών των ενεργειών. Από τη δεκαετία του '90 μάλιστα, αναβάθμισε τη Μονάδα των IDF που είχε ως αρμοδιότητα την ενασχόληση με το διεθνές δίκαιο, με αξιωματικό βαθμού Συνταγματάρχη να ηγείται αυτής. Η Μονάδα αυτή έχει ως αποστολή την νομική επεξήγηση όλων των δράσεων του Ισραηλινού στρατού, προτού ή αφού αυτές λάβουν χώρα. Παράλληλα διατηρεί στενές επαφές με διεθνείς οργανισμούς, κυβερνητικούς και μη. (Kober, 2016, pp. 107-113)

Μπορεί να μην είναι ιδανικό παράδειγμα για τον κυπριακό στρατό, είναι όμως μια καλή αρχή για να προβληθεί η πρόθεση του κράτους να ασχοληθεί σοβαρά με τα κυριαρχικά του δικαιώματα, την ίδια στιγμή που πασχίζει ανάμεσα σε διεθνές, ευρωπαϊκό, διακρατικό και εσωτερικό δίκαιο (κατακερματισμένο λόγω της απουσίας των Τ/Κ). Μέσα από αυτό το νομικό «χάος», ακόμα και αν δεν επιτευχθεί κάτι χειροπιαστό, θα έχει σταλεί ένα μήνυμα διεθνώς, ότι η ΕΦ δεν είναι μονάχα ένας παθητικός οργανισμός. Υπάρχει ήδη προσωπικό καταρτισμένο σε νομικά θέματα, ακόμα και σε θέματα διεθνούς δικαίου. Χρειάζεται σίγουρα μια σωστή και όχι βεβιασμένη μελέτη εφαρμογής του και συσχετισμός με τους άλλους στρατιωτικούς και

πολιτικούς φορείς. Ιδιαίτερα δε, για να είναι εμφανώς αποτελεσματικός ένας τέτοιος θεσμός, πρέπει να γίνεται έντονη και στοχευμένη προβολή του έργου του με την αξιοποίηση των φορέων της ψηφιακής και δημόσιας διπλωματίας.

Λουκάς Λουκά

Κεφάλαιο 3

Το περιεχόμενο και ο σκοπός του τρίτου κεφαλαίου είναι να τονιστεί η ανάγκη του κράτους να εστιάσει στην ταυτότητα και το φρόνημα του λαού. Ο λαός αποτελεί πολλαπλασιαστική ισχύος, είτε μιλάμε για την άμυνα, είτε για την οικονομία του κράτους. Δεν υπάρχει κράτος χωρίς λαό. Σε ένα ιδιαίτερο περιβάλλον όπως αυτό της Κύπρου, απαιτείται να αποδοθεί η αντίστοιχη σημασία, και οι ένοπλες δυνάμεις αποτελούν δυνατό χαρτί σε αυτό τον αγώνα. Αρκεί να γίνει η σωστή προσέγγιση και αξιοποίηση των παρεχόμενων εργαλείων και δυνατοτήτων.

3.1. Ταυτότητα και Φρόνημα

Μέσα από τα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκαν διάφορες προτάσεις ως προς τη βελτίωση της διπλωματικής και πολιτικής ισχύος της Εθνικής Φρουράς μέσω αλλαγών σε κατά κόρον στρατιωτικές και αμυντικές πτυχές. Σε πολλές περιπτώσεις, γινόταν αντιληπτό ότι πρέπει να γίνει δουλειά στο κομμάτι που αφορά την ταυτότητα των Κυπρίων. Τα πράγματα δεν είναι τόσο τραγικά. Παγκοσμίως υπάρχουν χώρες οι οποίες είναι κατακερματισμένες σε εθνοτικές ομάδες ή κοινωνικές τάξεις με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζονται τεράστια προβλήματα στην απλή διοίκηση της χώρας. Το ίδιο το Ισραήλ, παρά το γεγονός ότι στην παρούσα εργασία αντιμετωπίζεται κυρίως ως παράδειγμα προς μίμηση, αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω του διαχωρισμού των πολιτών σε τομείς όπως είναι η καταγωγή (αυτόχθονες, εβραίοι της διασποράς, εβραίοι άλλων εθνικοτήτων), τη θρησκεία (μουσουλμάνοι, χριστιανοί, εβραίοι, υπερορθόδοξοι εβραίοι κ.α.) και την εθνικότητα (Εβραίοι, Άραβες, Παλαιστίνιοι, Δρούζοι). Την ίδια στιγμή οι Κύπριοι αντιμετωπίζουν τις εξής σημαντικές εσωτερικές προκλήσεις και διαχωρισμούς:

- Εθνική ταυτότητα
- Πολιτικό πεδίο
- Άποψη περί Κυπριακού
- Πρόσφυγες/Μη πρόσφυγες

Παρά τις προκλήσεις, το σύστημα στράτευσης αλλά και γενικότερα η διακυβέρνηση στην (ελεύθερη) Κύπρο λειτουργούν φυσιολογικά και χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Κυνηγάμε όμως το καλύτερο, ιδιαίτερα για μια χώρα που με το παραμικρό λάθος στο μέλλον απειλείται με στρατιωτικό και πολιτικό αφανισμό. Γιατί είναι σημαντική η διασφάλιση μιας ταυτότητας για τους Κύπριους πολίτες, όπως και αν αυτοί αυτοπροσδιορίζονται; Ο Ted Hopf, Αμερικανός ακαδημαϊκός και ηγέτης στον κονστрукτιβισμό στη θεωρία των διεθνών σχέσεων, αναφέρει σχετικά: *«Ένας κόσμος χωρίς ταυτότητες θα ήταν ένας χαοτικός κόσμος, ένας κόσμος διαβρωτικής και ανεπανόρθωτης αβεβαιότητας, ένας κόσμος πιο επικίνδυνος από την αναρχία»* (Hopf, 1998). Σε συνέχεια, ο ακαδημαϊκός Bruce Cronin αναφέρει ότι *«Οι ταυτότητες παρέχουν ένα περίγραμμα αναφοράς με το οποίο οι πολιτικοί ηγέτες μπορούν να εκκινήσουν, να συντηρήσουν και να κτίσουν τις σχέσεις τους με άλλα κράτη»* (Cronin, 1999). Η ταυτότητα αποτελεί στοιχείο ζωτικής σημασίας καθότι αξιοποιείται ως μια βάση συμφερόντων. Ένας λαός δεν μπορεί να αποφασίσει ποια είναι τα συμφέροντα του αν δεν ξέρει τι αντιπροσωπεύει.

Τέλος, οι αρχές ενός κράτους αντιπροσωπεύουν τα βαθύτερα χαρακτηριστικά του, υπηρετώντας ως θεμέλια της ταυτότητας του, του οράματος του και του δικαιώματος του να υπάρχει (*raison d'etre*).

Υπάρχει η άποψη ότι η διαμόρφωση ταυτότητας πιθανόν απομακρύνει την οικουμενικότητα, ενώ οποιαδήποτε επιλογή εννοιών και ιδεών αποτελεί συνειδητό και υποσυνείδητο αποκλεισμό άλλων εννοιών και ιδεών. Επιβάλλεται όμως από την ανάγκη για επιβίωση κοινωνικών και εθνικών ομάδων. Δεν είμαστε ακόμα έτοιμοι για οικουμενικότητα, παρά την παγκοσμιοποίηση που επέφερε η τεχνολογία. Επί της ουσίας, με την δεδομένη λειτουργία του παγκόσμιου συστήματος, η ύπαρξη ταυτότητας στους δρώντες μπορεί να υποστηρίξει τη δημιουργία συνεργασιών μεταξύ δρώντων διαφορετικών ταυτοτήτων, οι οποίες συνεργασίες θα στηρίζονται στα κοινά στοιχεία μεταξύ τους. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζει την πνευματική ύπαρξη της σε κοινές αξίες και ιδανικά, έχοντας ως πρωταρχικό (από τη γένεση της) και απώτερο σκοπό την αποφυγή του πολέμου, την οικονομική ανάπτυξη, ενώ στη συνέχεια βελτιώθηκε και εξελίχθηκε ποικιλοτρόπως. Αυτή η διαδρομή θα μπορούσε να αποτελέσει καλό παράδειγμα προς μίμηση για της δύο κοινότητες της Κύπρου.

Στα δημοκρατικά κράτη, οι ένοπλες δυνάμεις συνήθως εμπλέκονται στο κομμάτι της διαμόρφωσης ταυτότητας σε ζοφερές για το κράτος περιόδους. Άλλωστε, αν αφηθεί να αποκτήσει επιρροή σε όλα τα κομμάτια της κοινωνίας, και ιδιαίτερος σε ευαίσθητα θέματα όπως η ταυτότητα, εύκολα μπορεί να θεωρηθεί ότι στο κράτος επικρατεί στρατοκρατορία ή μια αυταρχική κυβέρνηση. Το Ισραήλ και η Κύπρος, ως μικρά κράτη και με το ιδιαίτερο τους υπόβαθρο, επιβάλλεται να εργαλειοποιούν τις ένοπλες τους δυνάμεις με σκοπό την επιβίωσή τους. Όπως προανέφερα, η ύπαρξη ταυτότητας είναι απαραίτητη για τον καθορισμό συμφερόντων και στόχων ενός λαού. Ο βαθμός ανάμειξης του στρατού σε αυτό είναι ανάλογος της ανάγκης.

Οι IDF αποτελούν, από την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, θεματοφύλακα της ταυτότητας του. Ανέλαβε την ενσωμάτωση χιλιάδων εβραίων από όλο τον κόσμο που αποφάσισε να επιστρέψει στις πατρογονικές τους εστίες, εκπαιδύοντας τους και μαθαίνοντας τους Εβραϊκά (Karlan, 2015). Η θητεία έδωσε μάλιστα την ευκαιρία στα κοινωνικά σύνολα των Δρούζων, των Βεδουίνων, των μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση και την Αιθιοπία, και των Μιζραχίμ⁷, να κινητοποιηθούν, να παγιώσουν την ταυτότητα τους εντός του Ισραηλινού κράτους, να κερδίσουν τα πολιτικά δικαιώματα των ανώτερων τάξεων, να αφήσουν το ιδεολογικό στίγμα τους στο στράτευμα και να αποτελέσουν πρόκληση στην επικρατούσα κοσμική τάξη των Ασκεναζί⁸ (Sheffer & Barak, 2010, pp. 146, 163). Υπάρχει μεγάλη βιβλιογραφία ως προς το ρόλο που διαδραμάτισαν οι IDF τις πρώτες δεκαετίες της ύπαρξης του κράτους του Ισραήλ. Την ίδια δουλειά, σε αυτό τον τομέα, συνεχίζει να κάνει και σήμερα, εκπαιδύοντας τους στρατευμένους νέους (άντρες και γυναίκες) της χώρας, τους Εβραίους της διασποράς που κατατάσσονται εθελοντικά, και τους ξένους που επιθυμούν να μάθουν τη γλώσσα, τη θρησκεία και να συνεισφέρουν στις IDF υπηρετώντας εθελοντικά. Έχοντας αυτά

⁷ Εβραίοι πρώην κάτοικοι μουσουλμανικών κρατών.

⁸ Εβραίοι πρώην κάτοικοι της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης, και αργότερα της ανατολικής Ευρώπης λόγω των διωγμών που προκάλεσαν η πανούκλα και οι σταυροφορίες.

υπόψη, αντιλαμβανόμαστε την υψηλή υπόληψη που οι IDF κατέχουν στον μέσο Εβραίο κάτοικο του Ισραήλ.

Η δημιουργία μιας ομάδας, ενός κράτους, μιας ταυτότητας γενικότερα, είναι βασισμένη σε κοινά κοινωνικά χαρακτηριστικά, ιδεώδη και φαντασιακές πραγματικότητες (κάτι που δεν υπάρχει μέχρι κάποιος να φανταστεί ότι υπάρχει) (Harari, 2015, σσ. 44-48). Φτάνει να τα μοιράζονται από κοινού ένα αριθμός ατόμων και τότε δημιουργείται μια ομάδα. Μεταξύ άλλων, ένα κοινό ιδεώδες όλων σχεδόν των Εβραίων, είναι η πίστη ότι έχουν τη μοναδική σωστή θρησκεία. Κάτι το οποίο τους κάνει ηθικά ατρόμητους και τους προσδίδει ένα σχεδόν θρασύ χαρακτήρα συμπεριφοράς. Αυτό το χαρακτηριστικό τους βοήθησε να επιβιώσουν μετά από δύο χιλιάδες χρόνια ξεριζωμών και φυλετικών πολέμων, περιπλανώμενοι σε όλη τη γηραιά ήπειρο και καταλήγοντας στην Παλαιστίνη και σημερινό Ισραήλ.

Το Ισραήλ έχει επενδύσει στις εθνικές αξίες και τη διαμόρφωση κοινής ταυτότητας σε μια προσπάθεια καθιέρωσης της αμυντικής ισχύς τους στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Πιο κάτω, ακολουθούν συνοπτικά και προσαρμοσμένες στα κυπριακά δεδομένα, προϋποθέσεις για τη διατήρηση των εθνικών αξιών και αρχών που θέτει το Ισραήλ ως ζωτικής σημασίας και που αφορούν έμμεσα ή άμεσα τις ένοπλες δυνάμεις. Αναφέρονται στο *Guidelines for Israel's National Security Strategy* (Eisenkot & Siboni, 2019, pp. 6-10). Μερικές από αυτές, σχεδόν αυτούσιες, θα μπορούσαν να υιοθετηθούν και από την Κύπρο όπως έχουν διαμορφωθεί ως εξής:

1. Οι πολίτες πρέπει να κατανοήσουν ότι αυτό είναι το κράτος τους και το σπίτι τους. Αυτό θα τους παρέχει ασφάλεια και ευημερία. Το κράτος όμως είναι ο ίδιος ο λαός. Οι ένοπλες δυνάμεις, ιδίως στην περίπτωση της υποχρεωτικής θητείας, είναι μία εξαιρετική ευκαιρία να διδάξεις τους πολίτες σου αυτά ακριβώς τα πράγματα και πολλά άλλα. Το Δόγμα των IDF (Lt. Gen. Eizenkot, 2016, σ. 49), στην τελευταία του μάλιστα παράγραφο αναφέρει το εξής: *Οι IDF πάντα στήριζαν την ισχύ τους στην ποιότητα του λαού και στη βαθιά κατανόηση ότι οι IDF είναι ο εγγυητής της ύπαρξης του Ισραήλ.*

2. Η ΕΦ, ως η ασπίδα όλων των πολιτών της ελεύθερης Κύπρου, οφείλει να δέσει και να φέρει κοντά όλες τις κατηγορίες πολιτών της χώρας. Παρατηρούμε με ευχαρίστηση, ότι τα τελευταία χρόνια έχει επιτευχθεί η χωρίς προβλήματα ενσωμάτωση Αρμενίων, Μαρωνιτών, αλλά και Ελληνοκυπρίων της διασποράς που βλέπουμε να κατατάσσονται κάθε χρόνο. Το σύστημα έχει επίσης καταστεί αρκετά αξιοκρατικό, δίκαιο και διαφανές. Υπάρχει ακόμα όμως περιθώριο βελτίωσης ώστε να αποφευχθούν περιπτώσεις όπου στρατευμένοι αποχωρούν απογοητευμένοι και αδικημένοι, ρίχνοντας το φταίξιμο στην ΕΦ γενικότερα και δυσφημίζοντας την σε όλη την οικογένεια και τον περίγυρο τους. Αυτή η αλυσίδα δυσφήμισης είναι μάλιστα για τον μικρό μας τόπο και πρέπει να παύσει από τη ρίζα της.

3. Η χώρα να προσεγγίσει και να ενισχύσει τους δεσμούς της με τους Κύπριους της διασποράς. Ιδιαίτερα δε, οι εύποροι Κύπριοι θα μπορούσαν να παρέχουν οικονομική και υλική στήριξη, να ασκούν με ιδία μέσα δημόσια διπλωματία στις χώρες που κατοικούν, να δημιουργούν επαφές με χώρες και ανθρώπους «κλειδιά», και να στηρίζουν τις ένοπλες δυνάμεις. Τέτοιες κινήσεις γίνονται συχνά από Ελλαδίτες της διασποράς. Η ΕΦ θα μπορούσε να αναλάβει μια «επιχείρηση» προσέγγισης και προσέλκυσης πολλών Κυπρίων της διασποράς που επιθυμούν να προσφέρουν. Εάν μάλιστα η ΕΦ πρωτοστατήσει σε μια τέτοια κίνηση,

πιθανώς θα λάβει και τα μεγαλύτερα οφέλη. Υπάρχουν ήδη σε πολλές σημαντικές χώρες Κύπριοι στρατιωτικοί ακόλουθοι που θα μπορούσαν να προσθέσουν στην ατζέντα τους το εν λόγω αντικείμενο. Δυστυχώς, όπως έγραφε ήδη από το 1999 ο Κονδύλης:

[...]οι σημερινές παροικίες των ΗΠΑ, Ηνωμένου Βασιλείου και Αυστραλίας βρίσκονται τόσο μακριά και μέσα σε κοινωνίες τόσο διαφορετικές, ώστε μάλλον χρειάζονται την ενίσχυση του κράτους (Κυπριακού και Ελληνικού) προκειμένου να διατηρούν δεσμούς μαζί του, παρά είναι οι ίδιες σε θέση να του δώσουν υλική ενίσχυση ή πνευματική ώθηση. Οι τωρινοί ομογενείς σε αυτές τις χώρες, δεν έχουν καταφέρει να ασκήσουν καθοριστική επιρροή υπέρ του Ελληνικού, και Κυπριακού κατά δεύτερον, κράτους, και γενικότερα υπέρ του Ελληνικού έθνους. (Κονδύλης, 1999, pp. 384-385).

Το Ισραήλ αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα με τους Εβραίους της Διασποράς. Ωστόσο, στην πράξη έχει αποδειχθεί πολλές φορές, ότι οι Εβραίοι στο εξωτερικό είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν κάθε κατάσταση και να βοηθήσουν με κάθε τρόπο (λ.χ. αντιμετώπιση αντισημιτισμού, δίνουν εξηγήσεις για τις ενέργειες του Ισραήλ, παρέχουν οικονομική, υλική και ηθική στήριξη). Ο μη κυβερνητικός και μη κερδοσκοπικός οργανισμός FIDF (Friends of the Israel Defense Forces), αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση. Με προϋπολογισμό περίπου 70 εκατ. δολάρια, 200 άτομα προσωπικό και την έδρα του στη Νέα Υόρκη, αποτελεί τον επίσημα αναγνωρισμένο από τις IDF (FIDF, 2021) αλλά και κυριότερο ίσως θεματοφύλακα της αξιοπρέπειας και σεβασμού προς τους στρατιώτες και βετεράνους των IDF σε όλο τον κόσμο. Τέσσερις βασικοί παράγοντες για την επιτυχία μιας τέτοιας οργάνωσης είναι:

- α) Δραστηριότητες για προβολή και προώθηση των ιδεών της (εκδηλώσεις, συναντήσεις, think-tanks, MME, διαφημίσεις).
- β) Ισχυρό ταμείο από δωρεές προς ενίσχυση των στρατιωτών και βετεράνων που το χρειάζονται και για την οικονομική εξασφάλιση όλων των δραστηριοτήτων της.
- γ) Επίσημη αναγνώριση από το Κυπριακό κράτος και την ΕΦ (θα μπορούσε να το ιδρύσει και να το προωθήσει εξ' αρχής η ίδια).
- δ) Ιδιαίτερη σημασία θα είχε η τοποθέτηση του σε μεγάλο κέντρο δραστηριότητας της διασποράς και σε εγγύτητα με διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Νέα Υόρκη, Λονδίνο)

4. Δημιουργία σταθερού αισθήματος ασφαλείας χάρη στην πρόνοια και μέριμνα του κράτους και των ενόπλων δυνάμεων. Κάθε εργασία ενίσχυσης των επικοινωνιακών και συγκοινωνιακών υποδομών, η εντατική προστασία της πνευματικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και άλλα εθνικά έργα, επιδρούν καταλυτικά στην προσπάθεια εμπέδωσης ενιαίου εθνικού πνεύματος. Δεν είναι όλα απλοί επιχειρησιακοί σχεδιασμοί. Ως στρατιωτικός, έχω δει τον ενθουσιασμό και την πραγματική θέληση των πολιτών να βοηθήσουν και να προσφέρουν, όταν διαπιστώνουν πρόνοιες και εργασίες του στρατού, ή του κράτους γενικότερα, που αποσκοπούν στην ασφάλεια των πολιτών και την εξασφάλιση της εδαφικής μας ακεραιότητας.

3.2 Εκστρατεία ενημέρωσης των πολιτών και προβολής της ΕΦ

Όπως προκύπτει, η απλή κοινωνία αποτελεί μείζονα παράγοντα πολλαπλασιασμού της ισχύος των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας. Αυτό έχει γίνει αντιληπτό από τις πολιτικές και στρατιωτικές ηγεσίες, ωστόσο υπάρχει ακόμα αρκετός δρόμος για να διανύσουμε. Όσον αφορά τους καταταγέντες εθνοφρουρούς, γίνονται ήδη κάποιες δραστηριότητες όπως είναι οι επισκέψεις των συγγενών των εθνοφρουρών στις εγκαταστάσεις που αυτοί στρατώνίζονται και η ξενάγηση μαθητών σε στρατόπεδα. Έχουν όμως αποκτήσει διαδικαστικό χαρακτήρα και όχι ουσιαστικό. Οι κυριότερες επιπλέον δράσεις που μπορούν να ληφθούν εντάσσονται στα πλαίσια της δημόσιας και ψηφιακής διπλωματίας, ωστόσο στο παρόν κεφάλαιο καταπιάνομαι κυρίως με τη νοοτροπία και κουλτούρα των δύο χωρών στα θέματα της προβολής ταυτότητας και δημιουργίας ηθικού και εθνικού φρονήματος.

Αυτό που λείπει είναι μια σωστά μελετημένη και μοντέρνα ενημέρωση των πολιτών σε όλο το φάσμα της κοινωνίας. Παρουσιάσεις μπορούν εύκολα να γίνουν σε σχολεία, σε χώρους εργασίας και σε δημόσιες εκδηλώσεις. Ένα ενδιαφέρον και καλοφτιαγμένο βίντεο διάρκειας ενός με δύο λεπτών είναι σίγουρα πιο αποτελεσματικό από μεγάλες σε διάρκεια ομιλίες ή εκπομπές. Για παράδειγμα, ένα βίντεο από τον επίσημο λογαριασμό των IDF στο YouTube που στοχεύει στους μελλοντικούς οπλίτες θητείας, εύκολα θα μπορούσε να γυριστεί και για την ΕΦ. Έχει τίτλο «*You Can't Learn This Lesson in a Classroom*» (IDF/YouTube, 2019), διάρκεια μόλις 1,5 λεπτό και θα μπορούσε εύκολα να προβληθεί σε όλα τα σχολεία της χώρας με μια εγκύκλιο. Σε 1,5 μόλις λεπτό έχει ήδη δημιουργήσει μια καλή πρώτη εικόνα στο σύνολο των μελλοντικών εθνοφρουρών. Και αυτό θα ήταν μόνο η αρχή.

Μπορεί επίσης να γίνει σταδιακά μια καλή παρουσίαση της ΕΦ, με εύσημο πάντα τρόπο, σε σειρές και εκπομπές τοπικών καναλιών. Είναι γεγονός ότι τα Κυπριακά ΜΜΕ τείνουν να σατιρίζουν και να μειώνουν τα σώματα ασφαλείας της χώρας, παρά να τα αναδεικνύουν. Δυστυχώς, το ίδιο ακριβώς φαινόμενο παρατηρείται και στην Ελλάδα, εν αντιθέσει με την Τουρκία η οποία έχει ξεκινήσει μια κούρσα προβολής της στρατιωτικής και εθνικής της ισχύος. Αυτή η κούρσα περιλαμβάνει ταινίες και σειρές ιστορικού και στρατιωτικού περιεχομένου, με μεγάλους προϋπολογισμούς και τηλεθεατές σε δεκάδες χώρες. Στόχος τους η τόνωση του εθνικού φρονήματος, η άσκηση ήπιας ισχύος και η προβολή της δικής τους εκδοχής των πραγμάτων. Τελευταίο τους κατασκεύασμα η τηλεοπτική σειρά με τίτλο “*Bir Zamanlar Kibris*” (Μια φορά κι ένα καιρό στην Κύπρο) που προβάλλεται από το τουρκικό κρατικό κανάλι TRT. Βασικό της θέμα είναι τα γεγονότα και οι δικαιοδικές ταραχές στην Κύπρο μεταξύ 1963 και 1974, σύμφωνα με την τουρκική θεώρηση της ιστορίας (Πιμπίσης, 2021).

Εκτός της προβολής για εντυπωσιασμούς, σημαντικό είναι να προσδίδεται και το σωστό νόημα της προώθησης των ενόπλων δυνάμεων. Τα Ισραηλινά ΜΜΕ, οι πολιτικοί, οι ακαδημαϊκοί και κάθε άλλη πτυχή της κοινωνίας με επιρροή στον λαό, επισημαίνουν αδιαλείπτως τη σημασία της ύπαρξης των IDF για την επιβίωση της χώρας. Αυτό είναι κάτι που οι Κύπριοι έχουν ξεχάσει. Η ιδιότητα μου με έχει βάλει ουκ ολίγες φορές στη συζήτηση περί ανάγκης ύπαρξης του στρατού στην Κύπρο, με όχι ευχάριστα συμπεράσματα. Δυστυχώς, ακόμα και άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου, παρασύρονται από προσωπικές, οικογενειακές και κομματικές

απόψεις με αποτέλεσμα, είτε να αντιτάσσονται σθεναρά στην ύπαρξη της ΕΦ, είτε το ακριβώς αντίστροφο, δηλαδή να επιθυμούν η ΕΦ να εκδιώξει άρον άρον τα Τουρκικά στρατεύματα κατοχής και τους Τούρκους/Τουρκοκύπριους γενικότερα. Και στις δύο περιπτώσεις, υπάρχει άγνοια ως προς το ρόλο των ενόπλων δυνάμεων σε ένα κράτος και τον τρόπο λειτουργίας τους. Υπάρχει ιδίως άγνοια ως προς την ιδιότητα που οι ένοπλες δυνάμεις έχουν σε ένα ημικατεχόμενο κράτος το οποίο απειλείται καθημερινά από τη μεγαλύτερη περιφερειακή δύναμη, τη ίδια στιγμή που οι πολιτικές των εκάστοτε κυβερνήσεων ως προς το Κυπριακό «αιωρούνται» μονίμως στην αβεβαιότητα τα τελευταία 20 χρόνια.

Για την άγνοια ως προς τη σημασία της ΕΦ δεν ευθύνονται οι απλοί Κύπριοι πολίτες. Σήμερα, είναι εύκολο να αλλάξει αυτή η στάση. Παρακολούθησαμε το 2020 στην Ελλάδα, σύσσωμο τον Ελληνικό λαό να συσπειρώνεται με τις Ένοπλες Δυνάμεις στον υβριδικό πόλεμο που βίωσαν στα σύνορα του Έβρου και τη θάλασσα του Αιγαίου. Είδαμε την αμυντική ενίσχυση της Ελλάδας να εκτοξεύεται και τη θητεία να αυξάνεται χωρίς να υπάρξουν αντιδράσεις! Για να γίνει αυτό, χρειάστηκε το κατάλληλο «σπρώξιμο» από τους πολιτικούς, τα ΜΜΕ και το διαδίκτυο. Στα ίδια πλαίσια, αλλά με διαφορετικές αφορμές και αιτίες, οι IDF διατηρούν το αξιόμαχο και τη σημασία τους στην κοινωνία. Την ίδια στιγμή, ανησυχητικά μεγάλο ποσοστό κυπρίων θεωρεί την ΕΦ πεταμένα λεφτά.

Για την Κύπρο παρουσιάζονται καθημερινά ευκαιρίες προς αξιοποίηση για προώθηση της σημασίας της ΕΦ. Υπάρχει προτίμηση ωστόσο, όχι απαραίτητα λανθασμένη, ως προς την ψυχραιμη προσέγγιση των θεμάτων. Όμως η υπερβολική ψυχραιμία και αδιαφορία, είναι ιστορικά αποδεδειγμένο ότι έχει μοιραία κατάληξη. Μεγάλο ποσοστό της κοινωνίας θεωρεί ανούσια την ύπαρξη στρατού από τη στιγμή που δεν υπάρχει πόλεμος, είμαστε στην ΕΕ, και επειδή πλέον «οι πόλεμοι γίνονται με κουμπιά και με την οικονομία». Η πραγματικότητα όμως είναι πολύ πιο απλή: ο στρατός, πόσο δε η ΕΦ, υπάρχει ακριβώς για το λόγο ότι δεν θέλουμε να υπάρξει πόλεμος. Οι ένοπλες συγκρούσεις δεν αποτελούν αυτοσκοπό, τουναντίον.

«Εάν τους νικήσουμε αυτοί έχουν πατρίδα να επιστρέψουν. Εάν μας νικήσουν, εμείς δεν έχουμε που αλλού να πάμε», έλεγε ο Μιλτιάδης πριν τη μάχη του Μαραθώνα το 490 π.Χ. Αυτή τη φορά, δεν θα υπάρχει νότος για να καταφύγουμε, παρά μόνο θάλασσα. Το μαχητικό πνεύμα του λαού είναι κρίσιμος παράγοντας στην επιβίωση του. Εάν δεν υπάρχει αυτό το πνεύμα, δεν υπάρχει θέληση για άμυνα και η εφεδρεία, η ραχοκοκαλιά της ΕΦ, καταρρέει πριν καν ριχτεί στη μάχη. Και για να υπάρχουν αυτά, πρέπει η σημασία ύπαρξης της ΕΦ να εμπεδωθεί σε όλο τον πληθυσμό, πάντοτε στο μέτρο της λογικής και χωρίς παραπομπές σε ακραίες απόψεις. Η υφιστάμενη κατάσταση δεν είναι κακή. Η πλειοψηφία των 18χρονων στρατιωτών συμφωνούν με τα προαναφερθέντα. Για να συμφωνήσουν όμως πρέπει καταρχάς να έχουν ενημερωθεί, και κατά δεύτερον να έχουν ενημερωθεί σωστά.

3.3. Στρατιωτικό Προσωπικό

Ένα κοινό πρόβλημα σε Ισραήλ και Κύπρο είναι ο πληθυσμός, ιδιαίτερα τη στιγμή που η απειλή έρχεται από χώρες πολλαπλάσιου πληθυσμού. Γι' αυτό το λόγο, σε περίπτωση

ολοκληρωτικού πολέμου, το βάρος των επιχειρήσεων ρίχτηκε στην εφεδρεία, δηλαδή όλο τον πληθυσμό που υπηρέτησε την υποχρεωτική στρατιωτική του θητεία ή βρισκόταν στο στράτευμα ως επαγγελματίας.

Η εφεδρεία όμως «σκουριάζει» όταν βρίσκεται δεκάδες χρόνια μακριά από πραγματικές επιχειρήσεις και περιόδους έντασης, πόσο δε μάλλον όταν η μοναδική εκπαίδευση, μετά από την εκπλήρωση της θητείας, είναι μερικές ολιγόωρες παρουσιάσεις και βολές. Το Ισραήλ γνωρίζει ότι, όσο και να εκπαιδύεται η εφεδρεία, όσες περιπολίες και παρουσιάσεις και να εκτελούν, δεν θα είναι ποτέ το ίδιο έμπειρο στράτευμα των περασμένων δεκαετιών. Η μαχητική ικανότητα τους έχει μειωθεί δραστικά. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και στην Κύπρο όπου, συν τοις άλλοις, δεν υφίσταται το αποτελεσματικότερο σύστημα εφεδρείας των IDF. Δεν πρόκειται για ένα τρομερά πολύπλοκο και ακατανόητο σύστημα. Είναι όμως ένα σύστημα που χρειάζεται ως βάση μια κουλτούρα που καλλιεργείται από τη στρατιωτική θητεία, την παιδεία και την οικογένεια.

Στους ισραηλινούς στρατιώτες από νωρίς ανατίθενται σημαντικές ευθύνες όπως ο χειρισμός ακριβών οπλικών συστημάτων, η διοίκηση άλλων στρατιωτών και ιδιαίτερες αποστολές. Για παράδειγμα, σε μια πυροβολαρχία των οπλικών συστημάτων που απαρτίζουν το, διάσημο πλέον, Iron Dome (Σιδηρούν Θόλος), ο εν υπηρεσία στρατιώτης ή βαθμοφόρος καλείται εντός δευτερολέπτων να αποφασίσει αν θα εξαπολύσει ένα πύραυλο αξίας δεκάδων χιλιάδων δολαρίων (Shaham, 2021). Αυτά και πολλά άλλα δεδομένα έχουν μετατρέψει το χαρτί απόλυσης των IDF σε κάτι αντίστοιχο πανεπιστημιακού πτυχίου διοίκησης, μηχανολογίας ή πληροφορικής, αναλόγως της μονάδας που υπηρέτησε ο στρατιώτης. Παρότι μικρή χώρα το Ισραήλ και παρά τις ελλείψεις, η high-tech και πρωτοποριακή κουλτούρα δεν σταματά να καλλιεργείται. Η ίδια η υπηρεσία οργανώνει εκπαιδευτικά σεμινάρια και επαγγελματικές εκπαιδεύσεις από ειδικούς και εμπειρογνώμονες εκτός του στρατού (Kaplan, 2015).

Εκτός των προαναφερθέντων, και για να φτάσει ένα κράτος στο σημείο να επενδύει και να εμπιστεύεται τόσο πολύ τους οπλίτες του, απαιτούνται αλλαγές από τη «ρίζα» της θητείας. Μόνο έτσι μπορεί να επιτευχθεί ποιοτικό αποτέλεσμα στην απόδοση των στρατιωτών (και μετέπειτα εφέδρων). Τα στάδια πριν και μετά την κατάταξη είναι εξίσου σημαντικά με την ποιότητα της εκπαίδευσης. Το Ισραήλ βελτιστοποίησε αυτό τον τομέα με τρεις βασικούς παράγοντες που αναπτύσσω όπως παρακάτω:

1. Εξασφάλιση της ισότητας των δικαιωμάτων όλων των κοινωνικών και πολιτικών στρωμάτων στη θητεία. Στην ελεύθερη Κύπρο, δεν υπάρχουν θέματα σε αυτό το κομμάτι ευτυχώς. Με μια σειρά μέτρων τα τελευταία χρόνια έχει σχεδόν εξαλειφθεί το φαινόμενο του «ρουσφετιού» ενώ η αξιοκρατία έχει φτάσει σε πολύ ψηλά επίπεδα. Ένα σημείο που στερείται λογικής και χρειάζεται αναδιαμόρφωσης, είναι η απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία με πρόσχημα ψυχιατρικές παθήσεις. Στην ουσία, οι «ανυπότακτοι» έχουν άδεια οδήγησης, έχουν άδεια κυνηγιού (οπλοφορούν!), εργάζονται και απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους πολίτες που υπηρέτησαν κανονικά. Η ανοχή συναντάται καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις όντως υπάρχει ανάγκη απαλλαγής από τη θητεία. Τα οικογενειακά και οικονομικά ζητήματα οδηγούν μερίδα νέων σε αδιέξοδο, και παρότι λαμβάνονται κάποια μέτρα στήριξης τους, δεν έχει βρεθεί οριστική λύση. Ένα επίδομα των €200 δεν πρόκειται να λύσει το οικονομικό πρόβλημα ενός 18χρονού προστάτη

οικογένειας. Θα είχε όμως αμφίδρομη εξυπηρέτηση η 14μηνη εργοδότηση του σε κάποια υπηρεσία της ΕΦ, αναλόγως των γνώσεων και δεξιοτήτων του.

2. Ένδειξη εκτίμησης σε αυτούς που υπηρετούν και ιδιαίτερα στις μάχιμες θέσεις. Αυτό μπορεί να γίνει με την αξιοποίηση κυρίως της ψηφιακής διπλωματίας ή την έμπρακτη στήριξη (π.χ. οικονομική στήριξη και περισσότερα προνόμια σε σχέση με τους υπόλοιπους που δεν υπηρετήσαν). Όσον αφορά την προβολή των στρατευμένων, στην Κύπρο υφίστανται η ραδιοφωνική εκπομπή «Ωρα του Εθνοφρουρού» και η τηλεοπτική εκπομπή «Αμύνεσθαι περί Πάτρης» στο ΡΙΚ, οι οποίες ωστόσο στερούνται μοντέρνας και νεανικής προσέγγισης με αποτέλεσμα το κοινό να είναι μικρό. Σε κάθε περίπτωση, οφείλουμε να διατηρούμε το γνώμονα εντονότερης προβολής, υποστήριξης και αποζημίωσης των μάχιμων στρατιωτών. Διαφορετικά, χρόνο με το χρόνο οι μάχιμες θέσεις θα μένουν κενές και η μακροπρόθεσμη ζημιά στο πραγματικά αξιόμαχο θα είναι μεγάλη.

3. Δίκαιη κατανομή όλου του πληθυσμού στην υποχρέωση για προσφορά στην πατρίδα με τη στρατιωτική θητεία ή άλλες εναλλακτικές μεθόδους. Τέτοιες μπορεί να είναι η αμισθί εργασία σε δημόσιες υπηρεσίες όπως η πυροσβεστική, η πολιτική άμυνα, τα νοσηλευτικά κέντρα, τα σχολεία, οι οργανισμοί νεολαίας, τα κέντρα απεξάρτησης, τα σωφρονιστικά κέντρα κοκ. Οι γυναίκες, οι κληθέντες προς κατάταξης με προβλήματα υγείας, άτομα από οικογένειες με οικονομικά προβλήματα, άτομα συγκεκριμένων πεποιθήσεων (π.χ. μάρτυρες του Ιεχωβά) και οι διεθνείς αθλητές είναι μερικές κατηγορίες που θα υπηρετήσουν και θα προσφέρουν με τον τρόπο τους. Ταυτόχρονα επωφελείται και το κράτος, νοουμένου ότι γίνεται σωστός έλεγχος και εφαρμογή των καθοριζομένων.

Ολοκληρώνοντας, είναι σημαντικό να αναφερθώ στη μέθοδο των IDF με την οποία γίνονται προσκλήσεις εφέδρων. Όλοι οι έφεδροι καλούνται στις Μονάδες τους για έως και 30 μέρες το χρόνο ("milium") μέχρι τα 40 έτη τους. Αναλαμβάνουν υπηρεσίες όπως οι περιπολίες αλλά και σοβαρές εκπαιδεύσεις προκειμένου να μην απομακρυνθούν από τις ειδικότητές τους. Να σημειωθεί ότι, στις ασκήσεις που εκτελούν οι Ισραηλινοί στην Κύπρο τα τελευταία χρόνια μεταφέροντας ολόκληρες Μονάδες με το υλικό και το προσωπικό τους στην Πάφο, συμμετέχουν και αρκετοί έφεδροι στρατιώτες.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι η κυπριακή εφεδρεία είναι σε μεγάλο βαθμό παραμελημένη παρά τις κάποιες προσπάθειες προβολής της⁹. Αυτό που έχει ανάγκη ο έφεδρος δεν είναι μόνο η προβολή του. Απαιτείται ουσιαστική εκπαίδευση στο αντικείμενο του, τήρηση επαφής με τη Μονάδα του και η επένδυση χρημάτων στον στρατιωτικό εξοπλισμό τους. Δεν νοείται, εν έτη 2021, οι έφεδροι να παρουσιάζονται με υλικά και εξοπλισμό του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η εκπαίδευση που λαμβάνουν να είναι περιορισμένη προκειμένου να μην προκληθεί κάποιο ατύχημα που θα βάλει τη Μονάδα σε μπλεξίματα¹⁰. Αρκεί να γίνει αντιληπτό ότι με ελάχιστα

⁹ Το 2018 ήταν για την Εθνική Φρουρά το έτος «Εφεδρείας και Εθνοφυλακής».

¹⁰ Το νομικό πλαίσιο στο στρατό, όχι μόνο δεν προστατεύει, αλλά στρέφεται πολύ εύκολα εναντίον των μόνιμων στελεχών για οποιοδήποτε ατύχημα συμβεί στο στρατιωτικό προσωπικό. Στην καλύτερη περίπτωση, οι αξιωματικοί, πλέον των καθηκόντων τους, επιφορτίζονται με αρκετές μέρες γραφειακής εργασίας και καταθέσεων για την ολοκλήρωση μιας ανάκρισης ακόμα και για το πιο απλό ατύχημα/τραυματισμό/συμβάν. Ως

εκατομμύρια, τις ανάλογες αλλαγές στο πρόγραμμα εκπαίδευσης των εφέδρων και τις απαραίτητες αλλαγές στη λειτουργία του συστήματος εφεδρείας χτίζεις τα 2/3 της άμυνας της ΕΦ. Ραχοκοκαλιά κάθε στρατεύματος είναι το προσωπικό του, πόσο δε σε ένα περιορισμένο θέατρο επιχειρήσεων, όπως είναι η ημικατεχόμενη Κύπρος. Η αύξηση της προσφοράς στην πατρίδα με κάθε τρόπο θα σημαίνει την αμυντική ενίσχυση της και ότι άλλο αυτό συνεπάγεται για την αξία της Εθνικής Φρουράς στην Κύπρο.

αποτέλεσμα, καλλιεργείται περαιτέρω η νοοτροπία της ευθυνοφοβίας και φυγοπονίας, ενώ δεν προάγεται η πρωτοβουλία.

Επίλογος

Η Κυπριακή Δημοκρατία, παρά το μικρό της μέγεθος και τα μεγάλα περιθώρια βελτίωσης, έχει να επιδείξει αρκετά μεγάλες διπλωματικές και πολιτικές επιτυχίες. Πρέπει να αποδεχτούμε το γεγονός ότι δεν θεωρείται εύκολο για ένα νησί να έχει ανοικτή κόντρα με μια περιφερειακή δύναμη. Πάρα τούτα, η Κύπρος, και στην περίπτωση μας η ελληνοκυπριακή κοινότητα, διατηρεί τον τίτλο της διεθνώς αναγνωρισμένης Κυπριακής Δημοκρατίας, έχει καταφέρει να ενταχθεί στην Ε.Ε. και κρατά δέσμιο της την Τουρκία για πολλά ευρωπαϊκά θέματα.

Είναι σημαντικό, ιδίως για την πραγματική άμυνα της ελεύθερης Κύπρου, η αυστηρή αποφυγή τη «αμυντικής ουδετεροποίησης», με την διατήρηση μιας μόνο φαινομενικής εξωτερικής κυριαρχίας. Είναι σημαντικό να αντιληφθούμε ότι αν δεν γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες για την επαύξηση της ισχύος της Κύπρου σε κάθε τομέα, θα έχουμε το εξής αποτέλεσμα που περιγράφει επ' ακριβώς το φαινόμενο της «φινλανδοποίησης»:

[...] η νοοτροπία «ζωής ή θανάτου» ενός μικρού κράτους που βρίσκεται δίπλα σε ένα θηρίο έτοιμο να το κατασπαράξει, διεισδύει σε όλες τις πτυχές της κοινωνίας, του πολιτισμού, της δημοσιογραφίας, του πολιτισμού και της καθημερινής ζωής. Όλες οι πράξεις του μικρού κράτους υπαγορεύονται σύμφωνα με τις «ιδιοτροπίες» του θηρίου και τα πιστεύω των ντόπιων πολιτικών. Σύντομα το θηρίο έχει αποκτήσει ισχυρό δίκτυο εντός του μικρού κράτους καθορίζοντας κάθε κίνηση του (Lehtinen, 2020).

Μέσα από την εργασία μου προσπάθησα να παρουσιάσω τους απλούστερους τρόπους με τους οποίους μπορούν να βελτιωθούν αντικείμενα και τομείς που περιστρέφονται γύρω από τον στρατό και, σε τελική ανάλυση, επηρεάζουν έμμεσα ή άμεσα την πολιτική και τη διπλωματία του κράτους. Για τον σκοπό αυτό αναφέρθηκαν γενικότερα κάποια αντικείμενα της πολιτικής και της διπλωματίας και έπειτα αναπτύχθηκαν οι αντίστοιχες δράσεις του κράτους του Ισραήλ προς ενίσχυσή τους, αναφερόμενες ως διδάγματα και προσαρμοσμένες στα δεδομένα της Κύπρου.

Το Ισραήλ αντιλήφθηκε τη σημασία της στρατιωτικής ισχύς και των απορρεουσών πλεονεκτημάτων της από ιδρύσεως του. Έτσι, επένδυσε στον εθνικό του στρατό, πολλαπλασίασε την ισχύ της πολιτικής και της διπλωματίας του με κύριο εργαλείο τις IDF, και παρά την πρόθεση πολλών κρατών να το εξαφανίσουν, σήμερα επιβιώνει αξιοπρεπέστατα παρά τις όποιες αντιξοότητες. Γι' αυτό το λόγο, οι Ισραηλινές Αμυντικές Δυνάμεις επιλέγηκαν ως υπόδειγμα για τη δική μας Εθνική Φρουρά. Δεν πρέπει να λησμονείται και το γεγονός ότι οι στενές σχέσεις των δύο κρατών την τελευταία δεκαετία έφεραν πιο κοντά τα δύο στρατεύματα.

Η Κυπριακή Δημοκρατία, αν και μέλος της Ε.Ε., αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα που άπτονται της ασφάλειας της, της ύπαρξης της και κατ' επέκταση επηρεάζεται η όλη λειτουργία της κυπριακής κοινωνίας. Αυτά τα ζητήματα δεν παρουσιάζονται σε τέτοιο βαθμό στα άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε., γεγονός που καλεί την ΚΔ να σταθεί από μόνη της στο ύψος των

περιστάσεων. Αντιστοίχως, η ΕΦ και κατ' επέκταση το Υπουργείο Άμυνας πρέπει να διατηρήσει και να ενισχύσει την αποφασιστικότητα του. Η σημασία της άμυνας ενός κράτους πάει πολύ πιο πέρα από την απλή προστασία της ακεραιότητας του. Ένα αποτελεσματικό σύστημα ασφαλείας, το οποίο ως σύστημα εργάζεται για να ενισχύσει τη διεθνή θέση του κράτους, είναι ταυτόχρονα όργανο της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, αλλά και στοιχείο αποτροπής κρίσεων.

Βιβλιογραφία

- Behar, R. (2016, May 31). *Inside Israel's Secret Startup Machine*. Ανάκτηση από Forbes: <https://www.forbes.com/sites/richardbehar/2016/05/11/inside-israels-secret-startup-machine/>
- Bergman, R., & Freilich, C. (2018, January 29). Strategy and Tactics: Examining Israel's National Security. (C. A. Robbins, Δημοσιογράφος) Council on Foreign Relations. Ανάκτηση από <https://www.cfr.org/event/strategy-and-tactics-examining-israels-national-security>
- Brief. (2018, Νοεμβρίου 15). Χριστοδουλίδης: Σύνομα Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας. *Πολιτική*. Ανάκτηση από <https://www.brief.com.cy/politiki/hristodoylidis-syntoma-ethniki-stratigiki-asfaleias>
- Cabirol, M. (2020, February 06). *Le missilier MBDA signe deux contrats à Chypre*. Ανάκτηση από La Tribune: <https://www.latribune.fr/entreprises-finance/industrie/aeronautique-defense/le-missilier-mbda-signe-deux-contrats-a-chypre-838860.html>
- Constantinou M., C., Kerr, P., & Sharp, P. (2016). *The SAGE Handbook of Diplomacy*. (A. Jarrold, Επμ.) London: SAGE.
- Cooper, A. F. (1997). *Niche Diplomacy - Middle Powers after the Cold War*. London. doi:10.1007/978-1-349-25902-1
- Cottley, A., & Forster, A. (2004). *Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation and Assistance*. (T. Huxley, Ed.) London: Routledge.
- Cronin, B. (1999, December 01). Community Under Anarchy - Transnational Identity and the Evolution of Cooperation. *The American Political Science Review*, 94. doi:10.2307/2586282
- Drab, L. (2018). Defence Diplomacy - An important tool for the implementation of foreign policy and security of the State. *Security and Defence Quarterly*, 57-71. Ανάκτηση από <https://securityanddefence.pl/Defence-diplomacy-an-important-tool-for-the-implementation-of-foreign-policy-and,103330,0,2.html>
- Eisenkot, G., & Siboni, G. (2019). *Guidelines for Israel's National Security Strategy*. Washington DC: The Washington Insitute for Near East Policy. Ανάκτηση από www.washingtoninstitute.org
- Fellowships, H. (χ.χ.). *Hasbara Fellowships*. Ανάκτηση από Hasbara Fellowships.
- FIDF. (2021). *About Us*. Ανάκτηση από Friends of the Israel Defense Forces: <https://www.fidf.org/about-fidf>
- Harari, Y. N. (2015). *Sapiens - Μια σύντομη ιστορία του ανθρώπου*. (Μ. Λαλιώτης, Μεταφρ.) Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Hopf, T. (1998, July 01). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), 171-200. doi:10.2307/2539267
- IDE. (2020, June 22). *IDE leader in European Defense programs*. Ανάκτηση από Intracom Defense: <https://www.intracomdefense.com/ide-leader-in-european-defense-programs/>

- IDF/YouTube (Παραγωγός). (2019). *You Can't Learn This Lesson in a Classrom* [Ταινία]. YouTube. Ανάκτηση από https://www.youtube.com/watch?v=cuMynwtE9gs&ab_channel=IsraelDefenseForces
- Jabotinsky, V. (1923). *The Iron Wall*. Petrograd: Razsviet. Ανάκτηση από <https://www.jewishvirtuallibrary.org/quot-the-iron-wall-quot>
- Kaplan, J. (2015, April 27). *The Role of the Military in Israel*. Ανάκτηση από The Jewish Agency for Israel: <http://archive.jewishagency.org/society-and-politics/content/36591>
- Kober, A. (2016). *Practical Soldiers: Israel's Military Thought and its Formative Factors* (Τόμ. 107). Leiden, The Netherlands: Brill.
- Lappin, Y. (2020, October 22). *New IDF unit could revolutionize battlefields*. Ανάκτηση από The Jewish Star: <https://www.thejewishstar.com/stories/new-idf-unit-could-revolutionize-battlefields,19891>
- Lehtinen, T. (2020, Οκτωβρίου 24). *Διδάγματα από τον Βορρά για τις σχέσεις γειτονίας*. Ανάκτηση από Καθημερινή: <https://www.kathimerini.gr/politics/561130171/arthro-temoy-lechtinen-stin-k-didagmata-apo-ton-vorra-gia-tis-scheseis-geitonias/>
- Leibovich, A. (2012, January 18). *IDF Spokesperson: We Need Proactive "Hasbara", not Reactive*. Ανάκτηση από Arutz Sheva 7: <https://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/151843>
- Lt. Gen. Eizenkot, G. (2016). *Deterring Terror - English Translation of the Official Strategy of the Israel Defense Forces*. (S. Rosenberg, Μεταφρ.) Boston, USA: Belfer Center.
- Mak, T. (2011, September 2011). *Israeli army readies Twitter arsenal*. Ανάκτηση από Politico: <https://www.politico.com/story/2011/09/israeli-army-readies-twitter-arsenal-064063>
- mod.gov.cy. (χ.χ.). *Αμυντική Πολιτική*. Ανάκτηση από Υπουργείο Άμυνας: mod.gov.cy/defence-policy
- Nagel, J., & Schanzer, J. (2019). *From Ben-Gurion to Netanyahu: The Evolution of Israel's Security Strategy*. Research Memo, Foundation for Defense of Democracies. Ανάκτηση από <https://www.fdd.org/analysis/2019/05/13/from-ben-gurion-to-netanyahu-the-evolution-of-israels-national-security-strategy/>
- Pajtinka, E. (2016). Military Diplomacy and Its Present Functions. *Security Dimensions*, 179-194. doi:10.24356/SD/20/9
- Peled, D. (2019, October 11). *The Israeli Defence Forces are winning the social media war*. Ανάκτηση από Prospect Magazine: <https://www.prospectmagazine.co.uk/world/the-israeli-defence-forces-are-winning-the-social-media-war>
- Policy, F. (2011, June 20). *The FP Twitterati 100*. Ανάκτηση από Foreign Policy: <https://foreignpolicy.com/2011/06/20/the-fp-twitterati-100-3/>
- Shaham, U. (2021, Februari 4). *The Jerusalem Post*. Ανάκτηση από Jpost: <https://www.jpost.com/israel-news/meet-the-people-behind-israels-iron-dome-system-657899>
- Sheffer, G., & Barak, O. (2010). *Militarism and Israeli Society*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

- SIRPI. (2021). *SIPRI Arms Transfers Database*. Stockholm International Peace Research Institute.
- U.S. *International Military Education and Training for the Republic of Cyprus*. (2020, July 08).
Ανάκτηση από U.S. Embassy in Cyprus: <https://cy.usembassy.gov/us-imet-training-for-cyprus/>
- WDI. (χ.χ.). *World Development Indicators*. Ανάκτηση από The World Bank:
<https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>
- Wesley, M. (2011). Session 3: defence diplomacy. *13th Asia-Pacific Programme for Senior Military Officers (APPSMO)* (σ. 12). Singapore: S. Rajaratnam School of International Studies.
- Yerman, J. (2019, May 22). *A Startup Nation: Why Israel Has Become The New Silicon Valley*.
Ανάκτηση από APEX: <https://apex.aero/articles/startup-nation-israel-become-silicon-valley/>
- Δεμέστιχας, Γ. (χ.χ.). *Πρόταση για την Εθνική Στρατηγική*. Ανάκτηση από Ελληνική Εταιρεία Στρατηγικών Μελετών: http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t33/t33_10.htm
- Κονδύλης, Π. (1999). *Θεωρία του Πολέμου* (ε' εκδ.). Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ.
- ΚΥΠΕ, & philenews. (2020, Ιουλίου 28). *Ασφάλεια, ΕΕ και Διπλωματία: οι πυλώνες πολιτικής του ΥΠΑΜ*. Ανάκτηση από Philenews:
<https://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/987287/asfaleia-ee-kai-diplomatia-oi-pylones-politikis-toy-ypam-1>
- Πιμπίσις, Α. (2021, Μαρτίου 16). *Σίριαλ-προπαγάνδα από Τουρκία για την Κύπρο*. Ανάκτηση από Φιλελεύθερος: <https://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/1147719/sirial-propaganda-apo-toyrgkia-ga-tin-kypro-paramones-synomilion>
- ΥΠΕΞ. (2021). *Εξωτερική Πολιτική / Στόχοι και Επιδιώξεις*. Ανάκτηση από Υπουργείο Εξωτερικών:
<https://mfa.gov.cy/el/goals-and-objectives/>